बुक-पोस्ट प्रकाशित सामग्री

गुरुकुल पत्रिका । प्रहलाद । आर्य भट्ट

रजि० संख्या एल० १२७७

सेवा में,

2. Librarian,
Indian Institute of Technology, Bombay,
P.O. I.I.T., Powai, Bombay. Maharashtra.

व्यवसाय प्रबन्धक
गुरुकुल काँगड़ी विश्वविद्यालय
हरिद्वार

पेज = 8
= 21·x 17·5

विषय = ज्योतिष

नार्थेलवैरं ज्ञान योजयान वारोदया : क्तिुहरदेव

भूमिरिति यपालं वाई 8 तड्गा

(2) विषय - पूजा
- 21·5 × 15·5 × 0·3 c.m.

सनम् लक्ष्म्या श्रितं चतुर्वाहिंल क्ष्मीनारायणं

वाहिव वड् ...

(3) पेज = 10
विषय = पूजा
= 20 × 16 × 0·4 c.m.

ओं श्री गणेशाय नमः। यजुर्वेद मूल : प्रथमं

क्षतपुवचे संपूज्य महाभूतयपंतीर्थ द्याये

(5) पेज = 6
विषय = पूजा

मन्वयः कल्पते ~~यथा~~वायु वैदने विवटादेवतावायु

देवानांनेदिषृन्तमेवोपधावेति सोमिसुपम

एर्पैलवैरं शानयोज्यान वा शोध्या: किंतु हर
छेद वा का ऊ नक्ष्य कार्य: स एवं च संस्कृतो ह
र स्तप्र हरो भाजको ज्ञेय: अंशस्त्व विकृत ए
व शेषं गुणन भजनादिकं चोक्तवत् प्रागुक्त
सूत्र रीत्या यथास्थित मेव कार्यं २ तदेवोदा
हृत्य दर्शयति य इति अव्यक्तो यो राशि: प्रथ

अत्रोद्देशक: यस्त्रिघ्नस्त्रिभिरन्वित: स्व
चरणैर्भक्तस्तत: सप्तभि: स्वत्र्यंशेन।
विवर्जित: स्वगुणितो हीनो द्विपंचाशता
तन्मूलेष्टयुते हृते च दशभिर्जातं द्वयं
ब्रूहि तं राशिं वेत्सि हि चेच्चलाक्षि विमलां
बाले विलोमक्रियां ॥ ३॥०॥

मं त्रिगुण: पुनस्त्रिभि: स्वपादैर्युत: पुन: सप्त
भिर्भक्तस्तत: स्वकीयत्रिभागेन हीनो ऽथ स्वेनै
व गुणितो वर्गीकृत इत्यर्थ: ततो द्विपंचाशता।
रहित: स्यात् अथ तस्य मूले ऽष्टगुणे दशभ।
क्ते द्वयं जातं स को राशिस्तं ब्रूहि हे बाले हे चंच

२ हारेण ३ हतः ४५ एवमंशः १ स्वांशः ५ ।
परिहारेणेतराभ्यामंशाभ्यां १।३ गुणितः ३
तथांशः १ स्वांशः ३ परिहारेणान्यांशाभ्यां १।५
गुणितः ५ एवं हारा अपि मिथो निघ्नाः सर्वे जा
ताः १५ तथा च लिख्यते

४५	३	५
१५	१५	१५

समछेदाः त्रयाणां समछि
दामंशानां संकलने जाते $\frac{५३}{१५}$ हारस्तु समछे ।

न्यासः

३	१	१

जाताः समछेदाः

४५	३	५
१५	१५	१५

योगे जाते $\frac{५३}{१५}$ न्यासः

१	१
६३	१४

सप्तापवर्तितहाराभ्यां गुणिते च जातौ समछेदौ —

२	९
१२६	१२६

द्विविभागे जाते इति भागजातिः ॥

दीकृत एक एव ग्राह्यः द्वितीयोदाहरणन्यास
माह न्यास इति

१	१
६३	१४

अत्राप्यन्योन्यहाराभि
हतौ हरांशावि ति सावर्ण्ये जाते

१४	६३
८८२	८८२

यद्यत्र हारौ सप्तभिरपवर्तितौ ९।२ ता
भ्यां हरांशौ गुणितौ

१	१
६३	१४
९	२

जातौ

२	९
१२६	१२६
९	२

अत्र

ली॰ टि॰
२५

नवभोद्विवियोजने जातं १२६ इतिभागजा
तिः॥ अथप्रभागजातौ सावर्ण्यवि
धानायाह लवाइति भाग--प्रभागेषुभा
भागानामपिप्रभागायत्र सवर्णनीयतेनोप
स्थितास्तत्रलवाअंशाः क्रमेणलवैरेवगु
णनीयाः हराश्चहरघ्नाः कार्य्याएवंकृते

अथप्रभागजातौसूत्रं लवालवघ्ना
श्चहराहरघ्नाभागप्रभागेषुसवर्णा
नेस्यात् ३ अत्रोद्देशकः द्रम्मार्द्धत्रि
लवद्वयस्यसुमतेपादत्रयंयद्भवेत्त
त्पंचांशकषोडशांशचरणः संप्रार्थि
ने दीयतेयेनवराटिकाः कतिकद
र्येणार्पितास्तेनमे ब्रूहित्वंयदिवेत्सि
वत्सगणितेजातिंप्रभागाभिधां ४

सवर्णनेस्यात् अस्याग्रेछेदघ्नेतिभविष्य
ति ३ उपजातिः ३ प्रभागजातावुदाहृति
माह द्रम्मार्द्धेति हेसुमतेप्रशस्तबुद्धे द्र
म्मस्य यदर्द्धंतस्यत्रिलवद्वयं द्वौत्रिभागौ
तस्यपादत्रयंत्रयश्चतुर्थांशास्तस्यपंचां

इतिलीलावतीविलासेशून्यपरिकर्माष्टकाभिनयनं ॥२॥ अथव्यस्तविधिंसूचयति छेदमिति विलोमेविधौदृश्येव्यक्तेराशावुद्देशकेनोद्दिष्टेसति राशिप्रसिद्धयेनुक्तस्याव्यक्तस्यराशेः प्रसिद्धये ज्ञानायोद्देशकालायानुसारेणछेदंगुणंचछेदंकुर्यात् उद्देशकेनयेनांकेनगुणनमकारि तेन भजेत्

अथव्यस्तोद्देशविधौसूत्रं छेदंगुणंगुणं
छेदंवर्गंमूलंपदंकृतिं ऋणंस्वंस्वमृणंकु
र्याद्दृश्येराशिप्रसिद्धये । अथस्वांशाधिको
नेतुलवाढ्योनोहरोहरः अंशस्त्वविकृत
स्तत्रविलोमेशेषमुक्तवत् ॥२॥

येनचभजनंतेनगुणयेत् एवंवर्गेउद्दिष्टेमूलंकुर्यात् पदंमूलंचकृतिंवर्गंकुर्यात् तथाऋणंशोधधनंस्वधनंकुर्यात् धनंचऋणंकुर्यात् ॥ अनुष्टुप्॥ २॥ एवमभिन्नविषयमुक्त्वाभिन्नविषयमाह येति अथतत्रादृश्येस्वांशेनलवच्छेदात्मकेनाधिकेऊनेवोद्दिष्टेसतिविलोमेविधौचक्रियमाणेछेदघ्नरूपेस्थितितलस्यहारेलोतिचसाव ।

तिस्मात स्मिन्नेव करोति नैवेष्टैनेतत्सूत्रविधिना
भुजो भवति यश्च तत्र भुजः सात्र कोटिरिति किं
निमित्तमित्याकांक्षायामत्रेति ॥ अत्र क्षेत्र व्य
वहारे भुजस्य कोटित्वे कोटिश्च भुजत्वे न भ्रां
तव्यं विरोधशंकया प्रत्ययस्तु तत्कृतौ योग
पदं कर्ण इत्यनेन विधेय इति भावः ॥ अथेष्टा
त्र्यास्त्र ज्ञानाय सूत्रमाह इष्टयोरिति यथेष्टक
उदाहरणं यैर्यैस्त्र्यस्त्रं भवेज्जात्यं कोटि
दोःश्रवणैः सखे त्रीन पि विदितान्स्तां
स्तान् क्षिप्रं ब्रूहि विचक्षण १४ अत्रेष्टौ ।१।२
अनयोराहतिः २ द्विघ्नी ४ जाता कोटिः
अनयोर्वर्गयोः १।४ रंतरं ३ भुजः तयोः
कृतियोगः ५ कर्णः अथ वेष्टौ २।३ आ
भ्यां १२।५।१३ अथ वेष्टौ २।४। आभ्यां
१६।१२।२० एवमनेकधा ॥ कल्पितयोराह
तिर्मिथो गुणनं द्विघ्नी द्विगुणा कार्या सा कोटिर्भवति
तयोरेवेष्टयोर्यौ वर्गौ तयोरंतरं भुजः तयोरेवेष्ट
योः कृतियोगो वर्गसंकलनं कर्णः त्र्यस्त्रकरणे गतो
भवति १३ ॥ उदाहरणं यैरिति यैर्यैः कोटिभुज
कर्णैः जात्यं त्र्यस्त्रं जायते हे मित्र त्रीन प्यविदितान्

लीला. ज्ञातैस्तैस्तान्कोटिभुजकर्णान्दिप्रं शीघ्रं ब्रूहि वि
१०१ चक्षण निपुण १४ अथ रूपं द्विकं त्वेष्टं विस्मय
ज्ञीन मुद्धरति अत्रेति क्षेत्र दर्शनं | ४ ५ ३ | इद
मेव क्षेत्रं कोटिरन्नतुष्टयं यत्रेति प्र प
मधुदाहृतं अत्रेष्टं तरं २।३ अनयो राहति
६ द्विगुणा १२ कोटिः तद्वर्ग ४।९ तरं ५ भुजः
वर्गयो रैक्यं १३ कर्णः क्षेत्रं | १२ १३ ५ | एवमि
ष्टयो २।४ राहति ८ द्वि घ्नी १६
कोटिः वर्गयो ४।१६ रंतरं १२ भुजः कृति
योगः २० कर्णः क्षेत्रं | १६ २० १२ | एवमनेकधा
यथा इष्टे १।३ तदा हति ३ द्विघ्नी
६ कोटिः वर्गयो १।९ रंतरं ८ भुजः वर्ग
योगः १० कर्णः क्षेत्रं | ६ १० ८ | एवमिष्टे ५।
७ अनयो राहति ३५ द्विघ्नी ७० को
टिः वर्गयो २५।४९ रंतरं २४ भुजः वर्ग
योगः ७४ कर्णः | ७० ७४ २४ | एवमितरद
पि ज्ञेयं अथ मत्र मास्ति सं
ग्रहः कर्णः स्यादिष्टवर्गैक्यमिष्टवर्गांतरं १०१

ग्रहः कर्णः स्याद्द्विष्ठ वर्गैक्यमिषू वर्गांतरं भुजः
द्विष्ठ वर्गैक्यनिष्ठान्तरेन कोटिर्हृच्चेतने ।।१५।।
अथेमं सूत्रमुपपादयति कर्णकोटियुताविति ।
अत्रोद्देशकेन कर्णकोटियोगं भुजं चोक्त्वा कर्ण
कोट्योः पृथक्पृथङ्मानं पृच्छ्यते तत्र तयोः पृ
थङ्मानज्ञानायसूत्रमित्यर्थः वंशाग्रेति वंशो
कर्णकोटियुतो भुजे च ज्ञाते पृथक्करणार्थं
करणसूत्रं वंशाग्रमूलांतरभूमिवर्गो वं
शोद्धृतस्तेन पृथग्युतो नौ वंशौ तदर्द्धं भवतः
क्रमेण वंशस्य खंडे श्रुतिकोटिरूपे १५ उदा
हरणं यदि समभुवि वेणुर्द्वित्रिपाणिप्र
माणो गणक पवनवेगादेकदेशे स भग्नः भु
वि नृपमित हस्तेष्वंग लग्नं तदग्रं कथय कति
षु मूलादेष भग्नः करेषु ।।१६।।
वेणवादि स्तंभः कर्णकोटियुतिरूपः अग्रं च मूलं
चाग्रमूले वंशस्याग्रमूले वंशाग्रमूले त्रुटितवंशखं
डाग्रं यत्र भूमौ लग्नं तद्वंशाग्रं यत्र चाभग्न वंशस्ति
ष्ठति तद्वंशमूलं तयोरंतरे मध्ये या यावद्धस्तमि
ता भूमिः सा वंशाग्रमूलांतरभूमिस्तस्या वर्गो वं
शोद्धृतो वंशमित्या भक्तः कार्यः ततो यद्लब्धं तत् ।

फलं तेन पृथक्स्थानद्वयनिवेशितौ वंशौ युतोनौ
कार्यौ एकत्र युतोऽन्यत्र चोनः कार्य इत्यर्थः तदा।
र्द्धे त्तयोर्युतोनयोर्वंशयोर्दले क्रमेणश्रुतिकोटि
रूपे वंशस्य खंडे भवतः फलयुतवंशदलं का।
र्णः फलोनवंशदलं कोटिरित्यर्थः इंद्रवज्रा १५
उदाहरति यदीति भो गणक यदि समभुव्यति
निम्नोन्नतायां भुवि विषमभूमौ कर्णकोटिमानस्य
यथावज्ज्ञातुमशक्यत्वात्समेति भूविशेषणं द्वि
त्रिपाणिप्रमाणो द्वात्रिंशत्करो ह्यायः कोऽपि वे
णुर्वंशोऽस्ति स पवनवेगाद्वातकृतांदोलनब।
लेनैकदेशे भग्नस्त्रुटितस्तदग्रं तस्य त्रुटितवंश
खंडस्याग्रं नृपमितहस्तेषु मूलात्षोडशहस्त
मितभूभागे लग्नं एवं सति मया पृच्छ्यते एष
वेणुर्मूलादुच्छ्रयेण कतिषु करेषु भग्नस्तत्
कथय मालिनी १६ ॥ न्यासः अत्र वंशाग्र
मूलांतरभूमे १६ वर्गः २५६ वंशेनो ३२
हृतः फलं लब्धं ८ अनेन वंशः ३२ युतः ४०
ऊनः २४ तदर्द्धे २०।१२ जाते ऊर्ध्वाधरखंडे
तत्र कर्णः २० कोटिः १२ भुजस्त्वोक्त एव १६।

तथाहेत्रदर्शनं | १२ | १६ | त्रसय: प्राग्वत् यथा
भुजा १६ कृति: २५६ कोटि १२ कृति:
१४४ तद्योगो ४०० स्वपदं २० कर्ण: एवं को
टिभुजावधिविशोध्यप्रसेतयो एवं कोटिज्ञा
ने बाहुकर्णयोगतस्तयोर्विभागज्ञानाय सूत्र
माह स्तंभस्येति स्तंभो मयूराक्रान्तवृक्षा
दिस्तेन तत्संख्या लक्ष्यते तस्य वर्गो हिस्त्र विलंबा
मास: १२ तानेऊर्ध्वधरखंडे २०।१२
बाहुक १६ र्ण योगेच दृष्टे कोट्यांच ज्ञाता
यां पृथक्करणार्थं सूत्रम् स्तंभस्य वर्गो
हि विलांतरेण भक्त: फलं व्यालविलांतरा
लात् शोध्यं तदर्द्धप्रमितै: करै: स्याद्वि
लाग्रतो व्यालकलापियोग: ॥१७॥
हि विलैतयोरंतरेण मध्यभूभागेनोद्दिष्टेन ठ
जकर्णयुतिरूपेण भक्त: कार्य: तत्र यत्फलं ल
ब्धं तत व्यालविलांतरालात्पूर्वोक्ताच्छोध्यं वि
योज्यं तदर्द्धप्रमितैस्तस्य यदर्द्धं दलं तावद्भि:
करै: हस्तैर्मिते भूभागे बिलाग्रतो विलपुरस्तात्
व्यालकलापिनो: सर्पमयूरयोर्योगो मिलनं
स्यात् उपजाति: ॥१७॥

उदाहरणं अस्तीति हे गणक कस्यचित्स्तंभस्य
तले बिलं सर्पनिवासभूतं विवरमस्ति तदुप
रि तस्य बिलस्योपरि हस्तनवोच्छ्रितेकर नव
कोन्नते स्तंभे क्रीडामयूरः स्थितः स मयूरो
बिलात्त्रिगुणितं यत्स्तंभप्रमाणं तदंतरे सर्पं प्रवि
शंतिकरान्तराल मुनि प्राप्ते बिलस्य निवासभू
प्रदेशमाव्रजन्तमागच्छन्तमहिं सर्पं दृष्ट्वा तिर्य

उदाहरणं अस्ति स्तंभतले बिलं तदुपरि
क्रीडाशिखंडीस्थितः स्तंभे हस्तनवोच्छ्रि
ते त्रिगुणस्तंभप्रमाणांतरे दृष्ट्वाहिं
बिलमाव्रजंतमपतत्तिर्यक्स तस्योपरि
क्षिप्रं ब्रूहि तयोर्बिलात्कतिमितैः साम्येन
गत्योर्युतिः १८ स्वासः २ २७ जाता वि
लयुतो मर्ध्ये हस्ताः १२॥

कति रश्मीनः कर्णमार्गेण तस्या हेरूपर्यपतत्
उड्डीय पपात तत्र बिलात्कतिमितौ किंप्रमाणं
तरालेगत्योः साम्येन तयोर्युतिः सर्पमयूरयो
र्मिलनं स्यात्तत्प्रं ब्रूहि शार्दू· १८ स्वासः ८
स्तंभो २ स्यबंगः ८१ सर्पविलोतरं २७ तेन
[illegible]

त्र्यस्रे वा क्षेत्रे त्रिषस्त्रेव ३।६।१२ यत्र यो भुजाउ-
द्दिष्टास्ततादृशभुजनिबद्धं क्षेत्रं त्र्यस्रं चतु-
रस्रं चा क्षेत्रं विनिर्द्दिशेज्ज्ञ गणितज्ञः २२ न्यासः
त्र्यस्रं चतुरस्रे द्वादशकरमित भुजादितरेषां
त्रयाणां ३।२।६ युतिः ११ स्वल्पा त्र्यस्रे चन
वात्मक भुजेन शिष्ट भुजद्वय ३।६ युतिः स
मप्राक्षेत्रलक्षणं धृष्टोद्दिष्टमृजुभुज
क्षेत्रं यत्रैकबाहुतः स्वल्पा तदितरभुजा-
युतिरथवा तुल्या ज्ञेयं तदक्षेत्रं २५ उदा
हरणं चतुरस्रे त्रिषट्द्व्यर्कभुजास्त्र्यस्रे
त्रिषस्त्रेव ३ द्दिष्टा यत्र धृष्टेन तदक्षेत्रं
विनिर्द्दिशेत २२ न्यासः ३ १२ ६ ३ १२ २
एतेनुपपन्ने क्षेत्रे भुजप्रमा
णमृजुशलाकां भुजस्थाने धृ विन्य
स्यानुपपत्तिर्दर्शनीया ॥ =
मानात तेनयोरक्षेत्रत्वे अनयोरनुपपन्नत्व
मनुभावयति भुजप्रमाणमिति क्षेत्रयोरृजु
भुजतो क्षेः सर्वेन भुजेन ततस्पार्श्वपूर
णासंभवादनुपपन्नत्वं यथा | ३ २ १२ | ६ ३ २ |

अथ त्र्यस्रक्षेत्रे लंबाबाधाफलानां ज्ञानाय सू
त्रमार्याद्वितयेनाह त्रिभुज इति अत्र त्रिभुजा
दिक्षेत्रे धरस्य भुजो भूमिसंज्ञः पार्श्वभुजौ तु
भुजावूर्द्धगौ मुखमिति ज्ञेयं तथा च त्रिभु
जे क्षेत्रे भुजयोः पार्श्वगभुजसंख्ययोर्यो यो
विधेयः स च पुनस्तदंतरगुणस्तयोर्भुजयो

करणसूत्रमार्याद्वयं त्रिभुजे भुजयोर्यो
गस्तदंतरगुणो भुवा हृतो लब्ध्याद्वि।
स्था भूरूनयुता दलिताबाधे तयोः
स्यातां ३ स्वाबाधाभुजकृत्योरंतर
मूलं प्रजायते लंबः लंबगुणं भूम्यर्द्ध
स्पष्टं त्रिभुजे फलं भवति ३।

यदंतरं विवरं तेन गुणितो भुवाधोगतभुजमा
नेन हृतो भक्तः कार्यस्ततो यल्लब्धं तेन तया ल।
ब्ध्या द्विस्था स्थानद्वयनिवेशिता भूरूनयुता
दलिता कार्या तेन दलेन यो भुजयोराबाधे स्यातां दी
र्घस्य दीर्घा स्वल्पस्य स्वल्पा ३ एवमाबाधोन
यनविधिमुक्त्वा तदधोलंबानयनमाह स्वा
बाधेति यद्भुजापेक्षया लंबः आनेयस्तद्भु।

जसंबंधिन्यावाधास्वावाधासएवभुजश्रुत्योः
कृतीपृथक्पृथक्कोर्गैनयोर्यदंतरं विश्लेषस्तस्य
मूलेलंवः स्यात् एवंभुजयोरावाधयोश्चवैष
म्येपिलंवः एएवेतिवोध्यं स्वावाधाकृतिहीना
द्भुजवर्गाद्यस्पदंतहिहलंवइति पाठांतरमर्थः
सएव एवंलंवेज्ञातेफलानयनमाह लंवेति ।
भूमेरर्द्धदलंलंवेनगुणितं त्रिभुजे स्पष्टंफलंजा
यते श्रवत्रिभुजइसुक्ताचतुर्भुजेतथानीतफल
स्यास्पष्टताध्वस्यते ॥ ३१

उदाहरणं क्षेत्रेमहीमनुमितात्रिभुजे
भुजौतुयत्रत्रयोदशतिथिप्रमितौच
यस्य तत्रावलंवकमितिं कथयावधे
चविप्रतथाचसमकोष्टमितिंफला
ख्यं १२लंध्येग्राबाधे २।५लंवश्च १२
क्षेत्रफलंच ८४

उदाहरति क्षेत्रइति हेवयस्यमित्रयत्रत्रिभुजे
क्षेत्रेमहीभूमिसंज्ञोभुजोमनुमिताचतुर्दशाक
रमिताभुजौपार्श्वगौतुत्रयोदशतिथिप्रमितौ

एकः १३। परः १५ करमितइति तत्र क्षेत्रे व
लंबकमिति लंबमानं च पुनः वधे भू खंडे
तथा फलाख्यां फलसंज्ञकां समकोष्ठमि
तिं समचतुरस्रकोष्ठपरीमाणं च कथय ४२
वसंततिलकावृत्तं॥ न्यासः १३ १५ अत्र वि
भुजे भुजयो १३।१५ योगो २८ (१४) भुजां
तरेण २ गुणितः ५६ भुवा १४ भक्तो लब्धि
४ स्तया भूमि १४ र्द्विस्थोनयुता १०।१८
दलिता ५।९ जातमाबाधाद्वयं अधिकस्य
९ स्वल्पस्य ५ तिययोश्चितयोर्ज्ञं अथ लंबः
समानीयते भुज १३ स्तदीयाबाधा च ५ त
योः कृती १६९।२५ तयोरंतरं १४४ तन्मू
लं १२ जातो लंबः यदा भुजः १५ स्तथाबाधा
९ तद्वर्गयो २२५।८१ रंतरं १४४ मूलं १२ जा
तः स एव लंबः अथ फलं भूमे १४ रर्द्धं ७ लं
बगुणं ८४ जातं फलमिदमेव समकोष्ठमा
नं तथा च क्षेत्रदर्शनं अत्र फ
लस्य प्रत्ययो वक्ष्य माणः॥

15

सर्वदोर्युतिरितिसूत्रोक्तरीत्या विधेयः सा
च तत्रैव प्रदर्शयिष्यते ॥
अथोदाहरणांतरमाह दशेति हे गणित
क गणितशास्त्रनिपुण यत्र क्षेत्रे त्रिभुजे भुजौ पा
र्श्वगौ दश सप्तदश कर मितौ एको भुजो द्विती।
यस्तु सप्तदश कर मितो भवति मही भूमिस्तु।
उदाहरणं दशसप्तदशप्रमौ भुजौ त्रिभुजे
यत्र नवप्रमा मही अवधे वद लंबकं तथा
गणितं गणितिकाशु तत्र मे ३३ न्यासः।
१० □ १७ अत्र त्रिभुजे भुजयोर्योग इत्यादि
९ ना लब्ध २१ मनेन भू रूनानस्या
दित्यस्मादेव भू रपनीताशेषार्द्धमृण
मताबाधादिग्वैपरीत्येनेत्यर्थः ज्ञातआ
बाध ६।१५ अत्रोभयत्रापि ज्ञातो लंबः
८ फलं ३६॥
नवप्रमा नवहस्तमिता स्यात्तत्र क्षेत्रे अवधे भू
खंडे वद तथा लंबकं मध्यलंबं गणितं क्षेत्रफ
लं च मे मम आशु वद षड्द्विषमे षोसमे कलावै
लीयें तेरलो गुरुरिति ॥ ३३ ॥ न्यासः ॥ १० □ १७
९

अत्रभुजयो १।१७ र्योगो १८ भुजांतर ७ गु
ण: १८२ भुवा २ भक्तः लब्धि २१ जीता
द्विस्याभूरनयोनापुनाचकार्या स्वल्पाचभू
र्लब्धाशोधयितुंनशक्यत इतितत्र संस्कार
वैपरीत्यमाह अनेनभूरूमानस्यादिति अ
तोलब्धिरेव ९ भुवोनिता १२ तदर्द्धं ६ एको
भूखंडरूणगतोज्ञेयोदिग्वैपरीत्येनेत्यर्थः
एतज्जन्यफलंक्षेत्रफलाच्छोधयिष्यतइति
भाव: अन्यत्रलब्धा २१ भुता २१ भूर्जा
ता ३-दलिता १५ द्वितीयावाधा आवाध
यो र्योगे ६।१५ जाता २१ भूमिपरिमितिः
अथलंवः स्वावाधा १५ भुज १७ कृत्यो २२५।
२८९ रंतर ६४ मूलं ८ जातोलंवः एवं
स्वावाधा ६ भुज १० कृत्यो ३६।१०० रंतर
६४ मूलं ८ जातोलंवः अथफलंभूमे २१
रर्द्धं २१/२ लंव ८ गुणं १६८ छेदभक्तं ८४ फ
लं यद्वाभूमेर्दलासंभवेलंवार्द्ध हता भूमि
रिति यथालंवार्द्धं ४ तद्गुणा भूर २१ जातं

ह

सनम लक्ष्म्याश्रितं चतुर्बाहुं लक्ष्मीनारायणं भजे
ॐ वासुदेवोवतु मे मस्तकं सशिरोरुहम् ह्रीं ललाटं
सदा पातु लक्ष्मीविष्णुः समंततः ह्स्रौं नेत्रे वता
त्ल्लीं गोविंदो जगतां पतिः ह्रीं नासां सर्वदा पा
तु लक्ष्मीदामोदरः प्रभुः श्रीं मुखं सततं पातु
देवो लक्ष्मीत्रिविक्रमः लक्ष्मीः कंठं सदा पातु
स्कंधे नारायणोवतु यं हस्तौ सर्वदा पातु देवलक्ष्मी
जनार्दनः नमः पाशौ सदा पातु लक्ष्मी नंदैकनंदनः
अं आं इं ईं पातु वक्षो ॐ लक्ष्मीत्रिभुरेश्वरः उं ऊं ऋं
ॠं पातु कुक्षिं ह्रीं लक्ष्मीगरुडध्वजः लृं लॄं एं ऐं पा
तु पृष्ठं ह्स्रौः लक्ष्मीनृसिंहकः ओं औं अं अः पातु
नाभिं ह्रीं लक्ष्मी विष्वक्सेनः कं खं गं घं ङं दपा
तु श्रीं लक्ष्मी कैटभांतकः चं छं जं झं पातु शिश्नं ल
क्ष्मीं लक्ष्मीश्वरः प्रभुः टं ठं डं ढं कटिं पातु नाराय
णो य नायकः तं थं दं धं पातु चौरुं नमो लक्ष्मीज
गत्पतिः पं फं बं भं पातु जानु ॐ ह्रीं लक्ष्मी चतुर्भु
जः यं रं लं वं पातु जंघे ह्स्रौः लक्ष्मी गदाधरः शं

६. घंसंहं पातु उसौं ह्रीं श्रीं लक्ष्मीतघोगम्त लंनः पा
२. दौ सदा पातु मूलं लक्ष्मीसहस्रपात् ठंठं ठं ठं मे
३. पातु लक्ष्मीशः सकलवपुः इन्द्रो मां पूर्वतः पातु
२५ वह्निर्वह्नौ सदावतु यमो मां दक्षिणे पातु नैऋत्यां
निर्ऋतिश्च माम् वरुणः पश्चिमेव्यान्मां वायव्येव
तु मामरुत् उत्तरे धनदः पाया देशान्यामीश्वरो
वतु वज्रशक्ति दण्ड खड्ग पाश यष्टि ध्वजांकिताः
सम्मूलाः सर्वदा पातु दिगीशाः परमार्थदः
अनंतः पात्वधो नित्यमूर्ध्वे ब्रह्मावताच्च माम्॥
दशादिक्षु सदा पातु लक्ष्मीनारायणः प्रभुः प्रभाते
पातु मां विष्णुर्मध्याह्ने वासुदेवकः दामोदरोवता
सायं निशादौ नारसिंहकः संकर्षणोर्धरात्रेव्या
त्प्रभाते व्यात्त्रिविक्रमः अनिरुद्धः सर्वकालं वि
ष्वक्सेनश्च सर्वतः रणे राजकुले द्यूते विवादे
शत्रुसंकटे ॐ ह्रीं ह्सौः श्रीं श्रीं मूलं लक्ष्मीना
रायणोवतु ॐ ॐ ॐ रणराणरणवैरिरिपुतः पा
याच्च मां केशवः ह्रौं ह्रीं ह्रौं हहहहा ह्सौः हसह

3

सो: वहेदनान्माधव: ह्रीं ह्रीं ह्रीं तलपर्वताग्रभ
पृत: पापादनंतोविष्णु: स्त्रीं स्त्रीं स्त्रीं शशशाल
ले प्रतिदिने लक्ष्मीधर: पातु मां इतीदं कवचं
दिव्यं वज्रपंजरकाभिधं लक्ष्मीनारायणस्येष्टं
चतुर्वर्गफलप्रदं सर्वसौभाग्यनिलयं सर्वसार
स्वतप्रदं लक्ष्मीसंवननं तत्वं परमार्थरसायण
म् मंत्रगर्भं जगत्सारं रहस्यं त्रिदिवौकसां
दशवारं पठेद्रात्रौ रतांते वैष्णवोत्तम: स्वप्ने
वरप्रदं पश्येल्लक्ष्मीनारायणं सुधी: त्रिसंध्यं य:
पठेन्नित्यं कवचं मन्मुखोदितम् सयाति परमं
धाम वैष्णवं वैष्णवेश्वर: महाचीनपदस्थो वि
य: पठेदात्मचिंतक: आनंदपूरितस्य णोल
भेन्मोक्षं स साधक: गंधपुष्पकेन विलिखेद्भूर्जे
भूर्जे जपेन्मनुम पीतसूत्रेणसंवेष्ट्य सौवर्णेना
थ वेष्टयेत् धारयेद्गुटिकां मूर्ध्नि लक्ष्मीनाराय
णं स्मरन् रणे रिपून्विजित्वा प्रकल्याणी गृहमावि
शेत् वंध्या वा काकवंध्या च मृतवत्सा च यांग
ना सा वध्नीयात्कण्ठदेशे लभेत्पुत्रांश्चिरायुष: ७

दे. र. ३. २६

रूपदेशतोधृत्वा गुरुं ध्यात्वा मंत्रं जपन् वर्मलक्षं तु
रश्चर्यफलमाप्नोति साधकः बहुनोक्तेन किं दे
विकवचस्यास्य पार्वति विनानेन न सिद्धिः स्या
न्मंत्रस्यास्य महेश्वरि सर्वागमरहस्याढ्यं त
त्त्वतत्त्वपरात्परं अभक्ताय न दातव्यं कुचैलाय
दुरात्मने दीक्षिताय कुलीनाय स्वशिष्याय म
हात्मने महाचीनपरस्याय दातव्यं कवचोत्तम
म् गुह्यं गोप्यं महादेवि लक्ष्मीनारायणप्रियम्
वज्रपंजरकं वर्म गोपनीयं स्वयोनिवत् इति श्री
देवीरहस्ये तंत्रे लक्ष्मीनारायणकवचाख्यानं ना
म पटलः ॥ श्रीभैरवः अधुना कथयिष्यामि वि
द्यां साहस्रनामिकीम् भोगदां मोक्षदां लोके लक्ष्मी
नारायणस्य ते भोगापवर्गदं दिव्यं वक्ष्ये नामसहस्र
कम् सर्वमंत्रमयं तत्त्वं सर्वपूजाफलप्रदम् सर्वा
गमरहस्याढ्यं सर्वदेवैकवंदितम् श्रीभैरवः ए
तद्रहस्यं परमं मंत्रनामसहस्रकम् लक्ष्मीनाराय
णस्येष्टं सर्वस्वं तत्त्वतो मम गुह्यं गोप्यतमं देवि
सुखदं धर्मवर्धनम् लक्ष्मीसंवननं लोके परत्र

5

परमार्थदम् महाचीनपदस्थानां कौलिकानाम
मीष्टदम् उपपातकपापानां शमने दमकारणं
सर्वतीर्थफलोद्दिष्टं सर्वयज्ञफलप्रदं सर्वदेवस्तु
ते साध्यं चतुर्वर्गफलप्रदम् अवाच्यं मार्गहीनानां
मभ्रष्टचेतसाम् वैभवः कौलिकः श्रेष्ठः प
ठेन्नामसहस्रकम् गुरूपदेशतो देवि सर्वसिद्धिम
वाप्नुयात् अस्य श्रीलक्ष्मीनारायणसहस्रस्य शिव नाम
ऋषिः त्रिष्टुप् छन्दः श्रीलक्ष्मीनारायणो देवता
श्रीं बीजं ह्रीं शक्तिः ॐ कीलकं धर्मार्थकाममो
क्षार्थे जपे पाठे विनियोगः ॐ लक्ष्मीविष्णुरीशानो
लक्ष्मीकान्तो विनायकः विश्वम्भरी विश्वनाथो वि
श्वसूर्विश्वसूदनः लक्ष्मीरजो महात्मा च पर
मात्मा परात्परः अपारविभवो भवो भवभूति
मयो भवः लक्ष्मीध्रुवो महालक्ष्मीर्देवलक्ष्मीर्भवो
नमः लक्ष्मीधराधरो लक्ष्मीधाराधरसमद्युतिः
विश्रुतो विकलो व्यग्रो विलासी गीतवल्लभः वि
द्याधरप्रियो विद्यावादी विद्याविशारदः पटनृ
त्यादलो द्युतिः पीतपट्टधरो भगः भाग्यवान्नो
गदो भार्गो भग्यभाव विवर्धनः लक्ष्मीकौलेश्वरो

6

ल०सी०रु० २८

लक्ष्मीगुहो लक्ष्मी विभावसुः लक्ष्मी वीरेश्वरो लक्ष्मी
धन्यो लक्ष्मी विभाकरः अचिंत्यो नित्य संयोगी सं
यमी यमनीति हृत् यामिनीश प्रियकरो राहुध्वं
सी विषापहः धीरो भ्रमहरो भीमो भीमास्यो भी
मवंदनः हारिकंकणभूषाढ्यो मौलिमाल्य पू
रोचितः किंकिणीरव संतुष्टो वंशीवादन तत्परः
स्यात् गुणरूपो चरगति प्रा[illegible]हुच[illegible] ज[illegible]नयी ल
क्ष्मी विनयवाँल्लक्ष्मीजयवाञ्ज्जलिताकृतिः लक्ष्मीने
त्रो वशी लक्ष्मी हासवेशो विनंतकः नाट्य प्रियो नंदो
नंदो सर्ववित् सर्वसारभृत् वांसवोगोपसर्गेष्टो वे
णुवादरततरः आत्मा परमात्मा ज्ञानात्मा लोकाधप्रः
सुरेश्वरः सत्यः सुत्यः शुचिर्नित्यो नित्यात्मा नि
त्यदर्शनः पंचनादमयोनंतः पंचमाकारवर्ज्जनः
पंचमस्वरसंगीतः कीर्तिदो मोहनाशनः लक्ष्मी परः
पुमाँल्लक्ष्मी शक्तिदो भक्तितोषितः लक्ष्मीयोगेश्वरो
लक्ष्मी योगदो भोगदायकः लक्ष्मीलोकेश्वरो लक्ष्मी
वसुलक्ष्मी मनोहरः अचिंत्यमहिमाचिंत्यगरिमा
घोरनिःस्वनः सुखी सुखप्रदो दिव्यरूपो देवस्व
रेश्वरः कामदो वो विधिर्वन्द्यो वेदविद्वेदनायकः २८

क्रूरूपः सा[illegible]मगीतज्ञो यजुर्यज्ञभुजांपतिः या
ज्ञिको यमिनो मातात्रिकोलजनकोजरः कामप्रदः
कामिवरः कमनीयाकृतिः कुरूः लक्ष्मीरघुवंशः
प्रीतो लक्ष्मीश्रीदः श्रियःपतिः लक्ष्मीकामो लक्ष
णोशो लक्ष्मीरामोतिकेदरः अनिवर्तीचनिःसंगो
निर्भयो निरुपद्रवः निराभासो निराधारो निर्लेपो
निरहंकृतिः निराश्रयो निर्गुण श्रगुणातीतो गणे
श्वरः ब्रह्मस्वरूपब्रह्मज्ञो बृंहणो ब्रह्मवर्धनः म
हाक्रतुर्यज्ञवपुर्वराहो यज्ञनाशनः महारुद्रो मह
देवो माधवो मधुसूदनः लक्ष्मीनिरंजनो लक्ष्मीसि
द्धिदः सिद्धिवर्धनः लक्ष्मीश्रीवत्सवक्षश्च लक्ष्मी
कौस्तुभभूषितः सर्वलोकधरो दक्षो देतिदंतायु
धो दमी अप्रमेयगतिः शांतः शमी कामी कृतागा
मः महाकर्मी महाचीनो मकारशिवपूजितः वाम
मार्गरसो द्विजः सर्वाचारैकमध्यगः मांसाहारी ला:
नित्यमांसी मीनासवरसाकुलः [illegible]प्रियो रतानं
दः रतो रतिपतिप्रियः [illegible]देव[illegible]मारिजिनदे
वो दिवाकरः निशानाथो नभमयो नवग्रहसमर्चि

दे. र. उ. २८

नः मत्स्यरूपो विरूपाक्षो वारांनिधिनिवासकः पी
नबाहुः स्थूलपादो दीर्घचतुरलंकृतः पादामित
क्रमातीतः सत्यसंधः सनातनः लक्ष्मीसनातनो
लक्ष्मीधर्माध्यक्षो धनेश्वरः लक्ष्मीधनप्रदो लक्ष्मी
धर्मभागी च धर्मवान् वीरहा पुंडरीकाक्षः प
द्मनाभो जगत्पतिः पद्मासनो ब्रह्मयोनिर्ब्रह्मयो
विगतस्मयः समानः समदृष्टिस्त्वविषमो विषमे
क्षणः चतुर्मूर्तिस्त्रिमूर्तिस्त्वचिंतनः चित्रिणी
पतिः सहस्रबाहुः देवेशो ब्राह्मणो वणिजां
पतिः सर्वव्यापी सर्वमुखः सर्वदेवनमस्कृतः
शक्रार्चितो नक्रपतिर्वरुणः शक्रसोदरः दर्प
हा सर्पशयनः सर्पाशनवरप्रदः अमानी मान
दो मान्यो मानवेंद्रो मनूत्तमः मनुवंश्यो मराध्य
क्षो लेखो लोकैकरक्षकः अतिथिस्तिथिनाथश्च
नक्षत्रपरिवेशगः चतुर्भागी चतुःस्रोत्रो विश्रवा
विलयप्रदः प्रलयांतकरः प्राज्ञो जननीजनक
प्रियः यशस्वी श्रीधरः शांतः शंकाशतवि
नाशकः अक्रूरवरदः क्रूरः कौरवाणां

यकः सुवर्णमुकुटो मारो मारसूर्मणिभूषणः
मौक्तिकोमंजुलो मंत्री मौक्तिकेष्ठवरप्रदः लक्ष्मी
वितर्कवांल्लक्ष्मी कंदो रोवधूरो चयः प्राजितः सु
रवितस्त्रानु स्त्रानुयः कीर्तिवीर्यकः लक्ष्मी पच
धरो लक्ष्मी चंद्रहासो विकर्षनः लक्ष्मीगोवर्ध
नधरो लक्ष्मीकम्बुधरो विराट् खेदो श्रयो रि
पु ध्वंसी देवसेनादिनायकः अनुकूलोनु
कूटस्त्र सप्तआत्मा मनुंदरः भगर्भीस्वदपु
र्गोप्राकर्ता हर्ताशतक्रतुः अतुलः केमालः
कोपीरमणो मणिकुण्डलः लक्ष्मीकेयूरवाँ
ल्लक्ष्मीमणिदामविराजितः लक्ष्मीनूपुरवाँ
ल्लक्ष्मी मुक्तामालाविभूषणः लक्ष्मीगोदांगुलि
त्राणो लक्ष्मी सौवर्णकंकणः लक्ष्मी विराजितो
लक्ष्मी विविधाभरणोज्वलः ककारादिह्नकारां
तविद्याभूषणभूषितः अकाराद्यह्नरस्फीतो
निःशेषसुरमण्डितः वर्णमाल्यो महाविद्यामा
नृकान्तरतत्ववान् लक्ष्मीकामेश्वरो लक्ष्मी^
कामुकोनिर्जनेश्वरः कलावान्कीर्तिमान ^

१३ 10

दे. र. ३. २९

श्रकुंभाराप्राणहारकः केशांतकः कालसूक्ष्मकाल
हकृमहाटकी कीनकुजः कुंभधरः कलक
एठः कुलालकः कुलाध्यक्षः कुलाचारीकुला
कुलपदार्चितः करंजकः कर्तरीशः कनकःक
र्तरीकरः कलंकरहितः कोकः कोकशोक
निवर्हणः कपिलः कलशेकालः कौलिका
कुलमानसः लक्ष्मीकुलाकुलोलक्ष्मीकुलजः
कर्मवर्धनः लक्ष्मीकामेश्वरोलक्ष्मीनवना
थविनायकः लक्ष्मीकनिष्ठो निष्पष्ठोलक्ष्मीयोगी
न्द्रयोगदः खर्परः खेचरः खेटः खगमानी
खलांतकः खरूपः खगरूपश्च खनित्रः खे
टनायकः खगायुधः खड्गधारीखपरिदाण
भंजनः खरध्वंसीखरोरावः खर्वराकारभी
षणः खरवटोलः खगगतिः खेचरीश्वर
सेवितः खेचरीगणसेव्यश्च खंडमुद्रानिमंत्रि य
तः खड्गायुधः खड्गपालः खेतः खवर्णभूष
णः लक्ष्मीखेशः खेकरूपोलक्ष्मीभास्वरमूर्ति
मान् लक्ष्मीखड्गोगभ्रक्षलक्ष्मीखेचरः खाश्मली
पितः लक्ष्मीचितानिलयोलक्ष्मीभस्मीकृतान

२९

॥

त: लक्ष्मीमूर्तिप्रदो लक्ष्मीज्योतिष्मान्नन्दरोचित: ल
क्ष्मीगीत: सुरालापी गोमति गोकुलेश्वर: गंगा
धरप्रियो गोष्ठी गोपालो गंधवर्धन: गंधवाह
प्रियो गीतो गीतिज्ञो गीतिलालस: गुंजाहारप्रियो
गांडीगरूर्गोवाहनागव: गाम्भीर्यवान् गुरूर
तो गुरुशब्द विवर्धन: गुरुभक्तिप्रियो गोलो गं
डशैल निवासक: गर्जन्नादो गोवृपतिर्गोमा
गप्रियो गवान् गिरिंगागजवक्त्रो शोगणनायक
नायक: गंधर्वनाथवरदो गगगौचरपूजित:
गर्भहीनो गर्भवाही गुणीयो गुणसागर: गुणाती
तवपुर्गण्यो गुप्तमार्गप्रवर्तक: गुप्तमंत्रप्रियो गो
प्यो गुह्यो गुह्यकवल्लभ: गोपीतो गिरिनाथश्च
गिरिधारी जगन्निधि: लक्ष्मीप्रिय: प्रिय: प्रीतो
लक्ष्मी गरुडवाहन: लक्ष्मीकपोतनिलयो लक्ष्मी
कल्पद्रुमो रवि: लक्ष्मीसंतानक: सारो लक्ष्मी
सारो लक्ष्मापति: लक्ष्मीग्राह्य: सुलक्ष्माचल
क्षीसागरनन्दन: घृणी घृणि मयो घष्ठो घुसृण
रक्तईश्वर: घृणामानो घहंतीच घृणिनाथो घ

ल

12

९. वर्णभाक लक्ष्मीचिंतामणि: साधुर्लक्ष्मीवीरवरो
२. नम: लक्ष्मीचतुर्भुजो लक्ष्मीविश्वनाथो विनायक:
३. टवर्णजानरूपश्च जानत्रोटोररूपवान् टवर्ण
१०. रूपो विश्वेशो टकाराक्षरमंडल: लक्ष्मीसेयोनि
र्गणात्मा लक्ष्मीशान: शिवार्चित: चारुरूपश्चारु
गतिश्चारुमूर्तिश्च मकृति: चारुनेत्रश्चारुकरश्च
श्चारुवाहुश्चतुर्भुज: चारुहस्तश्चारुनखश्चा
रुकेशश्च भूपति: चितावासी चरो चेलश्चीनाम्ब
रधरोच्युत: चारुहासश्चारुदन्तश्च वनश्चंद्र
वासित: चंद्रश्चंद्रकलानाथश्चारुपादश्चारुपा
श्चतुर्गति: चतुरात्मा चतुर्यात्मा चतुर्भूमिधरो
धर: चतुःसमुद्रशयनश्च्युत: सागरलंघन: चतु:
ग्रीतिश्च च्याश्चतुर्वीरवरोवर: चतुर्वेदमयो ८
वेद्य: चार्वंगश्चारुभाषण: चतुर्वक्त्रश्चतुर्व
क्त्रपूजित: परमेश्वर: चलश्चंद्रकशोभाढ्यश्च
लनूपुरकूजित: चलदंभोदसदृशश्चलदंभो
जलोचन: चलदंभोदवदनश्चलंभोदशोभित: ६
चलत्कनककेयूरश्चलत्कांचनकुंडल: चलत्का

३०

13

नकभ्रूगोभक्ष्य लत्कनकशेखरः चकाररूपश्चा
रेशश्चकारार्ह्यविभूषिणः लक्ष्मीशांतोमहादक्षो
लक्ष्मीपीताम्बरच्छविः छत्री छत्रधरश्छात्र
च्छिन्नमस्ताप्रियःपिता छितास्छेदी छिन्नमुखः
छकार स्वररूपवान् लक्ष्मीकांतिः कांतियुतो
लक्ष्मीसाधकरेश्वरः जगन्नाथोजगद्भर्तीजगत्कर्ती
जगत्स्थितिः जगत्त्रयकरोजेताजगतांपतिरुत्तमः
जगत्स्वामीजगद्धाता जगत्संहारकारकः जीवात्मा
परमात्मा स्त्री जगद्भूमिप्रदोभवः जगद्गुणीजगत्स्तु
तोजगदानन्ददायकः जगत्संतोषभूतात्माजग
क्रोधदयान्वितः जगद्दीप्तिकरोवेदोयासितोजग
दीश्वरः जवीजवान्वितोजारोजगदाउम्बरप्रियः ज
गत्सेव्योजगद्भीतोजगद्दिष्टोजगन्मयः जृम्भनोज
टिलोजीवोजम्भारातिवरप्रदः जामाताजलधेर्जा
तोजटामुकुटमंडितः जितारिर्जयदोजेयोजयकृद्दै
रिसूदनः लक्ष्मीकुचतटासीनोलक्ष्मीनयनगोच
रः झल्लरीझंकृतोझल्लीझखंडप्रतापनः झंक
रीझंकृतिर्झल्लीरवोझंकारिनूपुरः लक्ष्मीवरोम
हालक्ष्मीसिद्धिदोदेववन्दितः जकारंजारमोशो

दे० र० उ० ३८ नवर्णामृतरूपवान् लक्ष्मीस्वभूः स्वर्गपतिर्लक्ष्मी
वेद्यो विधुंतुदः टकारोटङ्कहस्तश्च टांतोटीका
र पूजितः लक्ष्मीदेवो महादेवदेवो लक्ष्मीदांतः
कृपानिधिः ठकुरोडालकोठस्याट वर्णसुध
मानिधिः लक्ष्मीर्विष्णुर्विकर्तादृवैनतेयधृजोध्व
जः डुनरूडीमरेशानोड कारा द्वार मण्डनः ल
क्ष्मीपतिः पीवरांगो लक्ष्मीनायकनायकः ढक्का
रवो ढक्कभेद्यो ढक्कासुरनिसूदनः लक्ष्मीजेता
जयकरो लक्ष्मीशो लम्बमूर्धजः लक्ष्मीजगत्स्थ
तिर्लक्ष्मीशारीर्लक्ष्मीगदाधरः णांतो णवर्णि
को णो शोण वर्णामृतसादितः लक्ष्मीगदाधरो ।
लक्ष्मीप्राणो लक्ष्मीरथांगान्त तमेतुलसमहा
सुस चितस्सुर्यार्णमंडितः तोतुलसुलसीना
थस्तत्त्वेशो मंत्रनायकः तपःफलप्रदस्तामस्र
पोतुलपराक्रमः तुष्टिरूपस्तुष्टिगतिस्तपस्वी
तापसप्रियः तुहिनांशुस्तुहिनजस्तुषारकरशो
भितः तुरीसेवस्तुलानस्थ तकारादार मंडितः
लक्ष्मीशो रवधुर्यो लक्ष्मीनन्दकेशसुवर्णितः ।

स्थविरः स्थूलगात्रश्च स्थाणुसेव्यस्य शब्दभृत् स्थाली
रसप्रियोस्थूलः थकारेश्वरकेश्वरः लक्ष्मीजीवेश्वरो
लक्ष्मीधरोलक्ष्मीनृसिंहकः ह्यावाद्यपतिर्दक्षो द्यूतदं
भविवर्जितः दरिद्रहादुःखहर्ता दौर्भाग्यक्षयकृद्दयी
दीनोदीनप्रभुर्भस्मीदयितो दयवाचकः दानकृद्दातृ
फलदोदनुजेन्द्रक्षयंकरः दैत्यहादर्पदैत्यघ्नोदर्प
क्षयंकरः दारप्रियोदीर्घनखोदुष्टासुरनिसूदनः
देवदेवोयशोवंद्योदकारक्षरमंडितः लक्ष्मीदया
करोलक्ष्मीदेवोलक्ष्मीदयानिधिः धनदोधनकृ
द्धन्योधनदेशोधनप्रदः धृतिमान्धर्मवान्धर्मी
धर्मकर्मविचक्षणः धर्माध्यक्षोधनाध्यक्षोधव
लोधीरवान्धनी धीरोधैर्यकरोधर्मदक्षोधनदपू
जितः लक्ष्मीधरोमहालक्ष्मीधवोलक्ष्मीमनोभवः
नवीनोनूतनोनम्रोनटनोनाट्यतोषितः नगोना
गोनगश्रेष्ठोनगर्भन्नागभूषणः नृसिंहोन्नवरोनां
तोनरनारायणोनवः नगराजोनागगतिर्नागांत
कध्वजोनलः नागारूढोनिम्नगामिर्नंदिसेव्यो
नटेश्वरः नलिनाख्योनविंद्योपिनायकोनागना

यकः नर्मदातीरलीलाढ्यो नलिनीपतिलोचनः
दै. नरेशो नृपपूज्यश्च नागशायी नगोत्तमः नारा
र. यणो निष्कलङ्को नवर्णाकृतिरात्मवान् लक्ष्मीना
३. गो नगधरो लक्ष्मीशानो नृरूपवान् पुष्पप्रि
३२ यः पुष्पशय्याशयानः पुष्पशेषरः पुष्पधन्वा
प्रद्युम्नश्च पुष्पभुः पुष्पपूजितः पूज्यः पवित्रं
परमं परमर्षिपितामहः परंपदं पुरं पुण्यं प
रमायुः परात्परः पारावारसुताभर्ता परमे
शः परंमहः पुण्यदः पुण्यकृत्तमः पुराणग
मपूजितः पुराणपुरुषः पीनः पीनवक्षाः जि
तेन्द्रियः पीतवासाः पीतमालः पीतवर्णः प
राङ्कुशः मन्त्रगो विश्रुतः पार्थः पथिकः
पार्थतोषदः पूर्वपौरजनस्य[illegible]ः पवर्णाक्ष
रमंडनः लक्ष्मीपीताम्बरो लक्ष्मीपीतो लक्ष्मी
परः पुमान् फलेफणिवरः स्फीतः फल
लक्ष्मीफलप्रदः स्फीतात्मा[illegible]कुलभंश्च फल त
कृत्फलप्रदः फणीफणिशय्याशयानः॥
श्च फकारामृतरूपवान् वालकोवृद्धि।

न्त्रस्य मन्त्रोयं सम्पुटाभिधः विष्वमादौ म
नोर्देवि नाम्नाग्रे मकलां जपेत् लक्ष्मीवराह म
न्त्रस्य मन्त्रोयं सम्पुटाभिधः सरोजं प्रथमे देव
व नान्ते वरमां जपेत् जामदग्न्य मनोरेषमन्त्रः
संपुटकारकः तारमन्त्रे वनं त्वादौ जपे साध
कसत्तमः श्रीसीताराम मन्त्रस्य मन्त्रोयं संपुटा
भिधः विश्वान्ते नाम देवेशि मायुग्मं प्रथमं ज
पेत् श्रीजनार्दनमन्त्रस्य मन्त्रोयं संपुटाभि
धः परामादौ परामन्ते जपे साधकसत्तमः
विश्व ... नमनोरेष मन्त्रः संपुटकारकः वा
णीमादौ जपे देवि लक्ष्मीमन्त्रे महेश्वरि श्रीवाम
देव ... मन्त्रस्य मन्त्रोयं संपुटाभिधः इतीदं पर
मं तत्त्वं रहस्यं देवदुर्लभं तव स्नेहेन निर्णीतं गो
पनीयं मुमुक्षुभिः इति श्रीदेवीरहस्ये तन्त्रे संपु
टविधिर्नाम नवमः पटलः भैरव: अधुना।
देवि वक्ष्येहं पुरश्चरण साधनं येन साधित
मात्रेण मन्त्रः सिद्धिप्रदो भवेत् जीवहीनो य।

दे॰ र॰ २७

यादेही सर्वकर्मसुनक्षत्रमः पुरश्चरणहीनोपि
नमन्त्रः सिद्धिदायकः वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं तद
र्धं वा महेश्वरि एकलक्षावधिं वापि कुर्यान्मन्त्री
न्यूनं कदाचन वटेरण्ये श्मशाने च शून्यागारे
चतुष्पथे अर्धरात्रेपि मध्याह्ने पुरश्चरणमा
रभेत् सुदिने शुभनक्षत्रे सुमुहूर्ते महेश्वरि।
सद्गुरुं पूजयित्वादौ पुरश्चर्यां समारभेत्।
गुरोराज्ञां समादाय स्नात्वा वेदीवरे सुधीः व
तुष्कोणमीशदेशे सुहस्तपरिविस्तृतां तत्र।
लिख्यां महादेवि सिन्दूरेण सुगन्धकैः लिखे
द्विन्दुत्रयं मादौ षट्कोणं वृत्तमण्डलम् वसु
पत्रारवृत्ताढ्यं भूगृहेणोपशोभितम् पुर
श्चर्यायस्त्रमेतदुदितं गिरिजे मया सर्वसाधा
रणं पूजं साधकैस्तत्त्वदर्शिभिः इन्द्राग्नि
यमनैऋत्यवरुणानिलवित्तपाः सेश्वराः लरप
दाग्रपमहं वीजमण्डिताः पूज्याः महेतपो
देविधरामवनमण्डले ब्राह्मीचवैष्णवीरौद्री
वी २७

कौमारी नारसिंहिका वाराही चण्डिका देवी पूज
नीयापराजिता सुभैरवा वसुदले वामावृर्तैसुम
न्नुभिः पार्वती कुब्जिका दुर्गा चामुण्डा नीलतारि
णी कात्यायनी पूजनीया षडस्रे शुभतुरैः गंगा
च यमुना चैव पूज्यात्र्यस्रे महेश्वरि पूज्या च मशि
वा विन्दौ साधकैरिष्टदेवता मूलमन्त्रेण गन्धा
द्यैष्य पूधूपादिदीपकैः तत्र विन्दौ न्यसेद्यन्त्रं
स्वेष्टदेव्या महेश्वरि वेदी विदिक्षु संस्थाप्य मन्त्री
घटचतुष्टयं मूलेन साधको देवि पवास्तं मन्त्र्य
वापयेत् वह्निनिर्ऋतिवाते शक्र मेणैवं समर्चयेत्
गणेशं भारती दुर्गां क्षेत्रपालं घटेषु च स्वरयन्मू
लेन देवेशि तन्त्र पूजां तथाह्निकीम् कुर्यात्तदग्र
तो देवि डरक्षरणमारभेत् श्रीकूर्चं पूजयित्वा
दौ तत्रः कुर्याज्जपं सुधीः शान्तो दान्तं तथा लौल्यं
त्यक्त्वे मन्त्रस्य सिद्धये ब्रह्मचर्यधरो मन्त्री ध्या
येद्देवीं वरप्रदाम् जपेन्मूलं वशं लक्षे नियमेन

२०

दे. र. २८ समाहितः हविष्याशी महादेवि ततः सिद्धिर
न्तमाज स्नाम त्रीमन्त्रराजं कृत्वा देवि दशांशतः
तर्पयेत्तद्दशांशेन मार्जयेत्तद्दशांशतः भोजये
त्तद्दशांशेन मन्त्रसिद्धिर्भवेद्ध्रुवम् अथवान्य
प्रकारेण पुरश्चरमिष्यते रात्रौ परस्त्रियं वा
लास्यामां वामदनातुरो आनीय जजयेन्मन्त्री
यथोक्तविधिना शिवे नग्नो मुक्तकचो धीरो मधु
पानपरायणः शक्तिवक्त्रः समाश्लिष्टो जपेन्मू
लं यथाविधि लक्षमेकं दशांशेन संस्कृतो हो
मतर्पणैः मन्त्रसिद्धिर्भवेत्तस्य देवानामपि दुर्ल
भा अथवान्यप्रकारेण पुरश्चरणमिष्यते पुत्र
जन्मोत्सवदिने सूतिकाकुलमन्दिरे मान्त्रिको
मूलमन्त्रं स्वं जपेद्दशदिनावधि दशांशं संस्कृ
तो मन्त्रं कुर्यात्सिद्धो भवेन्मनुः अथवान्यप्रका
५ रेण पुरश्चरणमिष्यते मृतकाशौचदिवसे प्र
थमे साधको जपेत् मन्त्रं वशी दिने रात्रौ वीरो
भूत्वा यथार्थतः एकादशेऽहनि सुधीः कुर्या
न्मन्त्रं तु संस्कृतं कर्मणा मनसा वाचा मन्त्रः क

स्तम्भो भवेत् अथवाऽन्यप्रकारेण पुरश्चरणमिष्यते सूर्योदयात्समारभ्य यावत्सूर्योदयान्तरम् तावज्जप्त्वा निरातंको मन्त्रः कस्तम्भो भवेत् अथवान्यप्रकारेण पुरश्चरणमिष्यते सूर्योपरागवेलायां जपेन्मन्त्रं महेश्वरि जप्त्वा होमादिकं कृत्वा मन्त्रसिद्धिर्भवेद्ध्रुवम् अथवान्यप्रकारेण पुरश्चरणमिष्यते चन्द्रोपरागे देवेशि जपेन्मूलं यथाविधि दशांशं संस्कृतो मन्त्री भवेच्चिन्तामणिः क्षणात् यस्य नास्ति जपे शक्तिः पञ्चरत्नेश्वरीं जपेत् वर्णलक्षं पुरश्चर्याः फलमाप्नोति साधकः इदं तत्त्वं हि मन्त्राणां सारात्सारं परात्परम् अवाच्यं गुह्यमीशानि गोपनीयं मुमुक्षुभिः इति देवीरहस्ये तन्त्रे पुरश्च[illegible]र्याविधिर्नाम दशमः पटलः १० भैरवः अथ नादे विवक्ष्येहं पुरश्चर्याः फलं परम् येन कृत्वा साधको देवि मन्त्रोप्यमरतां लभेत् श्रीदेवी भगवन् त्वत्तो ज्ञातं सकलागमपारग: शुद्दिनेऽभ

२. नक्तत्रे साधको भैरवा ने गृहीतः होमसंभारं
२. व्रजेत्स्वयतमानसः तत्रैकतः श्मशाने तु धृत्वास
२२ मुरवपृष्ठयोः रोशम्यां दिशि देवि शिलिखेत्स्त्री
चक्रमुत्तमम् तत्समन्यविधिना श्रीचक्रं मू
लविद्यया ततो मत्रं जपेत्सिद्धमष्टोत्तरशताव
धि पूर्वस्यां दिशि संयत्रात्मवनैकं भं त्रिकोणकं
हस्तैकविस्तृतं चाधो हस्तैकपरिमाणतः कुण्डे
स्मिन्विलिखेद्यत्रं तुम्रविन्दुविराजितम् षट्को
णमष्टपत्रं च त्रिवृत्तं भूगृहं कितं ततः पूजां चरेद्दे
वि कुण्डचक्रस्य पार्वति यथोक्तविधिना येन सा
धको दीक्षितो भवेत् गणेशधर्मवरुणः कुवेर
सहितास्तु याचतुर्द्वारेषु संपूज्याः चतुरो द्वारपा
लकाः मायाच मोहिनी माता माधवी वह्निवह्निभा
वतुली वीरभूवी भ्या पूज्या अष्टदलास्थिताः ब्रह्मा
लिकां [illegible] ब्रावगलाछिन्नशीर्षाम्बिकाभगाः षट्को
णमध्यगा पूज्याः कुण्डचक्रे महेश्वरि वह्निं वैश्वा
नरं चाग्निं त्रिकोणे पूजयेच्छिवे स्वाहां भगवतीम्वि

न्दौजातवेदं समर्चयेत् अग्निमूलेन देवेशि वह्नेर्द
शकलान्वितः तारं वह्निः शिवो विश्व ह्रुं शक्तिमहे
श्वरि अग्ने वैश्वानरं ब्रूयाज्जाभारेति संवदेत् भा
सुरे तित्रिनेत्रेति ज्वालामुखं पदं वदेत् प्रज्वलेति
युगं ब्रूयाज्जातवेदसि संवदेत् ठद्वयं संवदेदनेम
न्त्रायं वह्निवक्त्रे भः अनेन मूलमन्त्रेण वह्निरक्तं प्रपू
जयेत् गंधाक्षतप्रसूनैश्च धूपदीपादितर्पणैः
नैवेद्याचमनीयाद्यैस्ताम्बूलैश्च सुवासितैः तत्रसं
पूज्य देवेशि श्रीचक्रं नवयोनिकम् ततोदिग्भैर ।
ने वान् तानर्चयेत् कुसुमैः परम् ततो देवि प्रमध्या
ग्निकुण्डचक्रे कुलेश्वरि विन्दौ वह्निं समावाह्य मू
लेनोज्वलयेच्छिवे अग्निं सन्दीप्य मूलेन प्राण
मे वाह्निमुद्रया मूलेनाहुतिभिर्वह्निं हुने त्वोडश
भिस्ततः अष्टोत्तरशतावृत्त्या दाज्येन पार्वति । हुने
आहुतिः पायसैर्देवि मद्वीकागुरुपुष्पकैः म
भः= त्स्याण्डचर्करान्नैः कस्तूरीदृशदंकितैः ततोज
प्तामहाविद्यां साधकान्नूजयेच्छिवे पञ्चवान् ।

दे॰ र॰ ३०

वचाचेतितथैकादशवाशिवे कुलीनान्धार्मिकान्
शुद्धान्दीक्षितान्वाप्यदीक्षितान् दृढव्रतान्छु
भाचारान्देविभक्तिरतांस्तथा वैरवानिरिजे
शैवान्गुरुभक्तिपरायणात् तत्रसम्पूज्यविधि
वज्ज्ञात्वाभैरवसन्निभान् पाद्यार्घमधु[?]कीद्ये
र्गन्धाक्षतसुपुष्पकैः तान्संपूज्यमहादेविदशांशं
होममाचरेत् श्रीदेवीभगवन्देवदेवेशतन्त्रत
परमेश्वर कुलसाधकपूजायां संशयंछेत्तुम
र्हसि तत्रपूजाविधौदेवसर्वेपूज्याद्विजोत्तमाः
अथवाक्षत्रियावैश्याः शूद्रावावदविस्तरात्॥
भैरवः प्रवृत्तेभैरवेतत्रैसर्वेवर्णाः पृथक्पृथक्
सर्वदाशिवचक्रेस्मिन्संप्रदायोयमीरितः नपुर
श्चरणाचार्यो तत्रसर्वेद्विजोत्तमाः एकस्तुक्ष
त्रियः पुण्यादातावैरवसन्निभः दृढव्रतः।
शुभाचारः कुलीनः शिवपूजकः शक्तः परम
भक्तश्चकुलचक्रेनिगंत्पते तत्रहोमंचसंपा।

सर्वेवर्णा द्विजोत्तमाः भिन्न
भैरवेतंत्रे ×

यदद्यान्नैवेद्यमादरात् कुलचक्रगतान्देवि ब्राह्म
णान्साधकोत्तमान् पूजयेत्क्षत्रियो वीरो भक्तिश्र
द्धासमन्वितः गन्धाक्षतैस्तु पुष्पैश्च धूपदीपादि
भिः शिवे नैवेद्याचमनीयाद्यैर्भक्ष्यैर्भोज्यैश्च ले
ह्यकैः सन्तर्प्य साधकान्देवि परमानन्दसेवितः।
साधकः क्षत्रियं वीरं दातारं वीरसेवकम् आशी
र्भिर्वर्धयेद्देवि प्रणमेत्त्रिपुराम्बिकाम् कुलचक्र।
गतो वीरः कुलचक्रप्रपूजकः सर्वे ते कुलदेव्यन्ते
यान्ति शीघ्रं कुलालयम् क्षत्रियोपि महादेवि कु
लमंगाकुलार्घतित् सर्वपापविनिर्मुक्तः सर्वसि
द्धिसमन्वितः इहलोके श्रियं प्राप्य भुक्त्वा भोगा
न्यथेप्सितान् परत्र परमेशानि मृतो देवपदं।
व्रजेत् एवं विधाय मन्त्री यो हं स जपफलाप्तये
पुरश्चर्याफलं देवि वर्णलक्षस्य सोश्नुते वर्ण
लक्षजपस्यैवं फलमाप्नोति कौलिकः सर्वे तत्र
स्थिता न त्वा श्मशानस्थं च भैरवं संहारमु।
द्रया देवी विसृज्य साशिवा शिवं सर्वे ते साधक

देः ३१ यश्चाभवेपुः कुलभागिनः इदंरहस्यं देवेशिम
त्यातवमयोदितं अप्रकाश्यमदातव्यमित्याज्ञा
पारमेश्वरी इतिश्रीरुद्रयामलेतन्त्रे श्रीदेवीर
हस्येपुरश्चर्याहोमविधिर्नामेकादशःपट
लः ११ भैरवः शृणुदेविप्रवक्ष्यामिरहस्यं सर्वस्व
मुत्तमम् श्रीचक्रनिर्णयंनामपटलंदेवदुर्लभम्
देवीनांपरमप्रीत्यायन्त्रोद्धारंब्रवीम्यहं यस्यकस्य
नवक्तव्यं गोपनीयंविशेषतः त्रयस्त्रिंशतिदेवा
नांकोटयःसुमहेश्वरि देवीनांचतथादेवित्र
यस्त्रिंशतिकोटयः तासांमध्येप्रधानाःस्युः
त्रयस्त्रिंशतिदेवताः पूर्वोक्तायामहादेवितां
सांयन्त्रोत्तमंशृणु अथवक्ष्येतवप्रीत्यावाला
यन्त्रंमहेश्वरि सर्वार्थसाधकंदेविसर्वाशाप
रिपूरकम् विन्दुस्त्रिकोणरसकोणकनागय
त्रवृत्तत्रयाश्रितमहीसदनेत्रयंच वालादिच
क्रमिदमार्जिहरंगिरीशवक्षेद्रुवाङ्मुननमितां
गादितेमयाते १ अथत्रिपुरभैरव्यायन्त्रोद्धारं ३१

ब्रवीम्यहं सकलागमसाराढ्यं मापदुद्धरएद्ध
मे विन्दुस्त्र्यस्त्रं नागकोएं दशारं वृत्तं चितं वसुपत्रं
कलारं वृत्तत्रयं भनिकेतत्रये च श्रीचक्रं वर्णितं मे
रवीयं २ अथो त्रिपुरसुन्दर्या वक्ष्ये श्रीचक्रनिर्ण
यं सर्वसम्मोहनं देवि सर्वसिद्धिप्रवर्तकं अ
स्ये मध्यगत त्रिकोएसहितं दिग्दन्तिकोएांकितं
विंशारं मनुमिश्रितं करिदलं श्रीषोडशारांचि
तं स वृत्तत्रय संयुतं च धरणीगेहांकितं त्रैपुरं
मत्राभीष्ट फलप्रदं कलियुगे श्रीचक्रमुद्योत
ते बिन्दु त्रिकोए वसुकोए दशार युग्म मन्वस्त्र
नागदल संगत षोडशारं वृत्तत्रयं च धरणीस
दन त्रयं च श्रीचक्रमेतदुदितं परदेवतायाः ३
अथाहं कालिकायास्तोयन्त्रोद्धारं ब्रवीम्यहं स
र्वार्थसिद्धिदे लोके सर्वकामप्रपूरकं त्रिकोएस्यं
अ सं तदुपविंशार कोएसहितं त्रिकोएं षट्को २
एां भगवति वृत्तं वसुदलं त्रिवृत्तं तद्बाह्यो दिति
भवनयुक्तं च जयतामिदं श्यामायन्त्रं मरएाभ

28

दे॰ यवर्गप्रथमं नं ४ अथाहं भद्रकाल्यास्तैर्यन्त्रोद्धारं
२॰ सुरप्रियं ब्रवीमि दयया देवि सर्वसारतरप्रदम् ।
३२ मध्ये तुर्यवरं स्वमण्डलयुतं द्विरसप्रकारांकितं ।
द्विसूर्यारयुतं चतुर्गुणचतुष्पत्रावलीशोभितं ।
सद्वृत्तत्रयमण्डितं वहिरिलागेहत्रयोद्भासितं तं
याद्यन्त्रमिदं यथेष्टफलदं भे भद्रकालीप्रियं ५
अथ वक्ष्यामि मातंग्या यन्त्रं तन्त्रविनिश्चितं दे
विदेवैर्न धप्रीत्या न चान्यत्र प्रकाशयेत् विन्दुस्त्रि
कोणं वसुकोणयुक्तं वृत्तं ततो नागदलं त्रिवृत्तं भूम
न्दिरं पार्वति वहिरे रवं मातंगिनीयन्त्रमिदं प्रदिष्टं
६ अथाहं भुवनेश्वर्या यन्त्रोद्धारं ब्रवीमि ते प्रीत्या
भक्त्या महेशानि न चाख्येयं महात्मभिः विन्दु
स्त्रिकोणं रसकोणसंयुतं वृत्तं चितं नागदलेन म
ण्डितं कलारवृत्तत्रयभूगृहान्तिकं श्रीचक्रमेत
द्भुवनेश्वरीप्रियं ७ अथ वक्ष्यामि तारायायन्त्रोद्धा
रमनुत्तमं भोगमोक्षप्रदं देवि गोप्यं कुरुस्महे

श्वरि विन्दुस्त्रिकोणं च षडस्रयुक्तं वृत्तं तथाष्टार
मलं त्रिवृत्तं सभूपरं चैकजटाविलासगेहं मया
यन्त्रमिदं प्रदिष्टं ८ अथाहं भिन्नमस्तायायन्त्रोद्धार
मनुत्तमं प्रवक्ष्यामि तव प्रीत्यानवकुंभमुत्तमुनुभि:
विन्दुस्त्रिकोणं च वह्निस्त्रिकोणं त्रिकोणमूर्ध्वमुभ
वृत्तं विंशं वसवग्रयुक्तं धरणीगृहे स्याच्छ्रीचक्रमे
तत्परदेवतायाः ९ अथ वक्ष्यामि तेऽन्ययन्त्रोद्धारं द
महेश्वरि सुमुखाः सारसर्वस्वं नन्दे यंत्रं सवादिभि:
विन्दुं वानलकोणगं च विलिखेद्वाणास्रकोणं त्रिवृत्तं
वृत्तं नागदलेन मण्डितमथो श्रीखंडशारांकितं सद्वृ
त्तं त्र्यस्रसंयुतं च धरणीगेहांकितं पार्वति श्रीचक्रं सु अ
खीप्रियं विजयतां द्रोणापवर्गप्रदे १० अथ वक्ष्यामि तस्तं
तेयायन्त्रोद्धारं महेश्वरि सरस्वत्याः कौलिकानां भुक्तिमु
क्तिफलप्रदं त्रिकोणं सविन्दुं ततः षट्कोणं सवृत्तं त
तो नागपत्रं त्रिवृत्तं धरान्दिरं वह्निरेखोज्ज्वलं नमयो म
कं हि सारस्वतं यन्त्रमेतत् ११ अथाहं मन्त्रपूर्णीयय
न्त्रराजं ब्रवीम्यहं सर्वसंमोहनं देवि सर्वभोगैकसाध
नम् त्रिकोणं रसारं त्रिकोणं त्रिकोणं त्रिकोणं त्रिकोणं

दे० र० ३३ त्रिकोणं हि वृत्तं ततो नागपत्रांचितं वाग्निवृत्तं धरा
मन्दिरं चान्त्र पूर्णेष्टुचक्रम् १२ अथ पवक्ष्ये शिवे यन्त्रेम
हालक्ष्म्याः परात्परं यमभ्यर्च्य मयाप्राप्तं दुर्लभं
परमंपदम् एवं व्याहृतं चकारसहितं वृत्तव
हिः अोभनं वाह्ये नागदलंकरालविलसद्वृत्तत्रयो
द्भासितं भूगेहत्रयशोभितं नवमयानि लीनमेतन्म
रं श्रीचक्रं परमार्थदायि च महालक्ष्मीप्रियं सिद्धि
दं १३ यन्त्रोद्धारं प्रवक्ष्यामि साधकानां कृपावहे ।
शारिकाया महादेवि लीलालयलयाकुलं एवत्रिको
णवसुकोणसुवृत्तोद्योतनागदलवृत्तं महालं भूगे
हं शिखिरवीन्दुसाङ्क्षितं यन्त्रमेतदुदितं शिवालयं १४
यन्त्रोद्धारं महादेवि शारदाया ब्रुवीम्यहम् सर्वार्थ
साधकं चक्रं सर्वकामप्रपूरकं मध्ये विन्दुस्ततो वहिः
८ स्यात्त्रिकोणं षट्कोणं स्यात्तु वसु अष्टकं वृत्ताकारं षो
डशारं त्रिवृत्तं भूगेहं स्याच्छारदायन्त्रमेतत् १५ अ
थाहं ते प्रवक्ष्यामि यन्त्रोद्धारं सुदुर्लभं इन्द्राक्ष्यास्त
त्सर्वस्वं त्रिषु लोकेषु गोपितं विन्दुस्त्रिकोणं षडु
स्त्र षडस्र उर्ध्व षट्कोणवृत्तं वसुपत्रकलास्त्रमिश्रं ३३

भूगेहविंभमनलेन शशिप्रभाभं इन्द्राक्षिणीप्रि
यतरंजयचक्रमेतत् १६ अथ तेवगलामुख्या
यन्त्रोद्धारं ब्रवीम्यहं सर्वसिद्धिप्रदं देवि गोपनी
यं प्रयत्नतः विन्दुस्त्रिकोणं चरसारवृत्तं वसुपत्र
वृत्तान्वितषोडशारं वृत्तत्रयं भूसदनत्रयं च श्री
चक्रमेतद्वगलामुखीयं १७ अथाहं ते महानु
र्यो यन्त्रोद्धारमनुत्तमं ब्रवीमि परमप्रीत्या सक
लाभीष्टसाधनम् विन्दुस्त्रिकोणं नवयोनि पु
नं वृत्ताश्रितं नागदलं त्रिवृत्तं धराग्रहं वह्नि नु
टीभिरीहं तु यालयं चक्रमिदं प्रदिष्टं १८ यन्त्रो
द्धारं प्रवक्ष्यामि सर्वाशापरिपूरकं सर्वार्थसाध
कं चक्रं सर्वसम्मोहनं तथा विन्दुस्त्र्यस्रं षडस्रं च
वृत्ताष्टदलमण्डितं वृत्तत्रयं धरासद्म राज्ञी
श्रीचक्रमितितं २२ अथ यन्त्रवरं वक्ष्ये ज्वालामुख्या
महेश्वरि सर्वतन्त्रैकनिलयं सर्ववाञ्छितदाय
कं मध्ये भूमं तदुपरि शरत्कोणमालिख्य दे
वि तत्राधस्तात्त्रिकमपवहिर्दिग्दलं वृत्तमेकं
वसुपत्रैर्द्विः कदलजशरवृत्तभूगेहयुक्तं ज्वाला।

दे. मुख्या जगति जयता च्चक्रमेतन्महेशि २० अथ
र. वक्ष्यामि देवेशि भीडायन्त्रमनुत्तमं सर्वागमरह
३४ स्याढ्यं सर्वसारस्वतप्रदम् विन्दुस्त्र्यस्रं काष्टामि
स्रं सुवृत्तं वस्वस्रं स्यात् द्विहिः षोडशारं वृत्तत्रयं भू
ध्यं= मिगेहत्रयाढ्यं भीडायन्त्रं सर्वसिद्धिप्रदं स्यात् २१
अथ वक्ष्यामि देवेशि कालरात्र्याख्यमनुत्तमं य
न्त्रोद्धारं परानन्दसाधनैकरसायनं विन्दुस्त्रि
कोणारसकोण सुवृत्तनागपत्रं कलारविलसद्
हनेरु वृत्तं भूमन्दिर यंत्रमिदं गिरिपुत्रियन्त्रं श्री
कालरात्रिनिलयं परमार्थदं स्यात् २२ अथाहं ते
प्रवक्ष्यामि भवान्या यन्त्रमनुत्तमं मूलमन्त्ररहस्या
ढ्यं सर्वसिद्धिप्रदायकं विन्दुस्त्रिकोणं च षडस्र
युक्तं वृत्तं च नागारकलादलाढ्यं वृत्तत्रयं भूसदन
त्रयं च श्रीचक्रमानन्दपरं भवान्याः २३ अथ व
क्ष्ये महादेवि यन्त्रराजं सुदुर्लभं श्रीवज्रयोगिनी
देव्याः सर्वसौख्यप्रवर्धनम् विन्दुस्त्रिकोणं च व
हिः षडस्रं वृत्तैकवस्वस्ररवृत्तयुक्तं धरागृहे ।

१

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ यज्ञेमो दमस्तरः प्रथममार्य्या
णां परमेश्वरज्ञानेनासीत्पुनः क्रमाज्ज्ञातमिति तत्
सत्यम् निष्कामकर्म्मोपासनाज्ञानैकान्तःकरण द्वार
शुद्ध्युत्तरमेव शुद्धबुद्धमुक्तसत्यस्वभावब्रह्मणो वि
धस्य तमेतं वेदानुवचनेन ब्राह्मणा विविदिषन्ति य
ज्ञेन दानेन तपसानाशकेनेत्यादिश्रुतिभिः प्रतिपा
दनात् उपेयप्राप्तेरुपायसाध्यत्वेनेश्वरयथार्थज्ञा
मवेकर्मज्ञानस्यैवोपायभूतत्वात् अन्नमयाद्य
तन्निरस्य ब्रह्मपुच्छं प्रतिष्ठेत्यनेन सर्वावधिभूतस्य
ब्रह्मणो शेषमेमाधिष्ठानस्य निरूपणात् ॥
॥ यजुःसरावच्छन्दोरूपवेदस्यास्यैकत्रिंशच्छतव
र्गाण्यतीतान्येकोनत्रिंशच्छतवर्गाणमन्त्रात्मकवे
दोस्यज्ञा वितिसिद्ध्यर्थमवयति हिरण्यगर्भः समवर्त्तता गx
ग्र इति श्रुतिः पूर्वैमिर्ऋषिभिरितिश्रुतीं तत्र प्रमाण च
यति ॥ तन्नसमञ्जसम् एतन्मन्त्रार्थापरिज्ञानात् ॥
यजुर्दयानन्दः हिरण्यं ज्ञानं गर्भः स्वरूपं यस्य सूर्ये
न्द्रादिलोकाः यशो धन्यवादश्रुजीवश्च हिरण्यशब्दवा
च्या गर्भे सामर्थ्यं यस्य स हिरण्यगर्भः परमेश्वर इति तत्र
त्यं हिरण्यगर्भपदं व्याचष्टे ॥ तदसत् गर्भशब्दस्य स्व
रूपे सामर्थ्ये चाशक्तत्वात् सामर्थ्यं समर्थनिष्ठं ध
र्म्मात्मके जीवस्य सूर्यादेश्चावस्थितेर्वक्तुमशक्यत्वाच्च
तस्मात् हिरण्यं ज्योतिः सूर्यो गर्भेन्तर्यस्य विराड्रूप

समस्ति हिरण्यगर्भोऽग्रे ज्योति व्याख्येयम् प्रकरणप्राप्तत्वा
(यत्र अहमेवेद्यो न भूवेभवामि भविष्यामि चेत्यत्र व
भवेद्इति सप्रयुक्ते तदशुद्धम् भवतोः समार्थकस्यात्मने
पदित्वाभावात्) तत्र निरुक्तं प्रमाणमस्ति तद्य
कृतीतरद्वन्तेन सामान्यादित्ययं मन्त्रार्थो भूत् हो भूदे
प्रभृति तस्तर्क तो न तु पृथक्त्वेन मन्त्रा निर्वक्तव्याः प्र
करणशः एव तु निर्वक्तव्याः न ह्येषु प्रत्यक्षमस्त्यन्
षेरतपसो वा पारोवर्य्यवित्सु तु खलु वेदितृषु भू
यो विद्यः प्रशस्यो भवतीत्युक्तम् पुरस्तान्मनुष्या
वा ऋषिषूत्क्रामत्सु देवानब्रुवन्को न ऋषिर्भविष्य
तीति तेभ्य एतं तर्कमृषिं प्रायच्छन् मन्त्रार्थचिन्ता
भ्यूहमभ्यूढं तस्माद्यदेव किंचानूचानोऽभ्यूह
त्यार्षं तद्भवति नि० अ० १३ खं० १२ अस्याभिप्रायस्तु
न [illegible] वृत्तिसामान्येन मन्त्राणामर्थः पृथ
किन्तु क्कर्कल्पनीयः प्रकरणानुरोधेनैवेति –
यत्र अहमेवेद्यो न भूवेभवामि भविष्यामि चेत्यत्र व
भवेद् इति सप्रयुक्ते तदशुद्धम् समार्थकस्य भवतेरा
त्मनेपदित्वाभावात् ॥
यत्र कारणस्थैः कार्य्यद्रव्यस्थैः प्राणैः सहैव समा
धियोगेनेश्वरईड्य इति तैरुच्यते तदसाधु [illegible]
[illegible] अग्निः पूर्वेभिरिति मन्त्रव्याख्याया[illegible]
मुक्तत्वादिति –
एवं च इतरेतरम् विशेष्यविशेषणतया सामान्यवृत्तौ
वर्त्तमानानां मन्त्राणामर्थीस्त्वानचितेत्यादिप्रया तद्कृतविवर
णनिरसंवादितमेव वाक्यस्य [illegible] ८

प्रकरणम् अनेन तर्क मात्रेण च

छन्दांसि वै देवा वयोनाधाश्छन्दोभिर्हीदं सर्वं वयु पृ४
नं नद्धम् श० कां० ८ अ० २ । एता वै देवता छन्दांसि श०
कां० ८ अ० २ । एतेन श्रुतौ वेदस्य देवतास्वरूपज्ञानं तत्
साधनत्वेन देवताभावं वदतः गायत्री वा इदं
सर्वमित्योमित्येतदक्षरमुद्गीथमुपासीतेति छान्दो
ग्योपनिषदुक्तश्रुतिभ्यां गायत्रीप्रणवयोरीश्वरस्व
त रूपज्ञानतत्साधनं यात् स्फुटं निरूपणेन तत्-
णेन सर्वविद्याद्योतकत्वाच्छन्दांसि देवताशब्देन ग्रह
णम् इति निरस्तम्

अथ कोऽयं वेदो नाम मन्त्रभागसंहितेत्याह ब्राह्मण
भागस्य न वेदसंज्ञा पुराणेतिहाससंज्ञकत्वाद् वेदव्या
ख्यानादृषिभिरुक्तत्वादनीश्वरोक्तत्वात् कात्यायन
भिन्नैर्ऋषिभिर्वेदसंज्ञायामस्वीकृतत्वात् मनुष्यबुद्धि
रचितत्वाच्चेत्येति तन्नूनप्रलपितम् मन्त्रसंहिता
या एव वेदत्वाद् वा च्चैमन्त्रब्राह्मणयोर्भागोक्तेरनुप
पन्नत्वात् मन्त्रब्राह्मणयोर्वेदनामधेयमिति यज्ञप
रिभाषाया मापस्तम्बवाक्यात् तथैव कात्यायनेनोक्त
त्वाच्च मीमांसासूत्रकारेण श्रीभगवता जैमिनिना अ०
२ पाद १ सप्तमाष्टमयोरधिकरणयो [redacted]
मन्त्रब्राह्मणात्मकवेदस्य प्रामाण्यख्यापनाय मन्त्रब्रा
ह्मणयोः स्वरूपस्य निर्णीतत्वात् सप्तमाधिकरणं
मारचयति "आधानहद् मान्नायते अहेबुध्नियमन्त्रं
मेगोपायेति ऋगादिरूपेण त्रिविधं मन्त्रमिति मन्त्रमित्य

भाग४

स्यार्थः तत्र मन्त्रस्य लक्षणं नास्ति अव्याप्त्यतिव्याप्त्योर्वा
रयितुमशक्यत्वात् तथा हि विहितार्थाभिधायको
मन्त्र इत्युक्ते वसन्ताय कपिञ्जलानालभेतेत्यस्य मन्त्र
स्य विधिरूपत्वादव्याप्तिः मननहेतुर्मन्त्र इत्युक्ते ब्रा
ह्मणेतिव्याप्तिः असिपदान्तो मन्त्र उत्तमपुरुषान्तो
मन्त्र इत्यादिलक्षणानां परस्परमव्याप्तिरिति चेन्नैव
म् याज्ञिकसमाख्यानस्य निर्दोषलक्षणत्वात् त
त्र समाख्यानमनुष्ठानस्मारकादीनां मन्त्रत्वं गमय
ति उरु प्रथस्वेत्यादयोऽनुष्ठानस्मारकाः अग्नि
मीळ इत्यादयः स्तुतिरूपाः इषे त्वेत्यादयस्त्वान्ताः
अग्न आयाहि वीतय इत्यादय आमन्त्रणोपेताः
अग्नीदग्नीन्विहरेत्यादयः प्रैषरूपाः अधः स्विदा
सीदुपरि स्विदासीदित्यादयो विचाररूपाः अम्बे
अम्बिके अम्बालिक इत्यादयः परिदेवनरूपाः
पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्यादयः प्रश्नरू
पाः वेदिमाहुः परमन्तं पृथिव्या इति प्रश्नोत्तररू
पाः एवमन्यदप्युदाहार्य्यम् ईदृशेषु विजातीयेषु स
माख्यानमन्तरेण नान्यः कश्चिदनुगतो धर्मोऽस्ति यस्य
लक्षणमुच्यते लक्षणोपयोगस्तु ऋषयोऽपि पदार्था
नां नान्तं यान्ति पृथक्त्वशः लक्षणेन तु सिद्धानामन्तं
यान्ति विपश्चित इति तस्मादभियुक्तानां मन्त्रोऽयमि
ति समाख्यानं लक्षणम् अथमाधिकरणमारचय

त्रानीयकुम्भे निक्षिप्य ॐ अं इत्यादिज्ञोतम्।
स्वाय सांसीसूसैसौ सः ॐअमृते ॐअमृतोद्भ
वे ॐअमृताकर्षिणि ॐअमृतवर्षिणि महामातीएड
मंडलेश्वरि स्वधादेवि परमानन्देश्वरि ह्रांह्री
सः हंसः सोऽहंस्वाहेति दशधाजपेत् इतिजप्त्वास्व
र्यमंडलसंभूते वरुणालयसंभवे ॐआमावीजमये
देवि शुक्रशापाद्विमुच्यतो वेदानांप्रणवो वीजंब्र
ह्मानंदमयोयदि तेनसत्सेनते देवि शुक्रशापाद्वि
मुच्यताम् एकमेवपरंब्रह्म स्थूलसूक्ष्ममयंध्रु
वं कचोद्भवांब्रह्महत्यांतेन तेनाशयाम्यहम् कृ
सर्यापविनिर्मुक्तात्वमुक्ताब्रह्मशापतः विमु
क्तारुद्रशापेन पवित्राभवसाम्प्रतम् पावमानः
परानन्दः पावमानः परोरसः पावमानंपरंब्र
ह्मतेनत्वांपावयाम्यहम् इतित्रिःसंपूज्य गंगादि
तीर्थान्यावाह्यधेनुयोनिमत्स्यमुद्राः प्रदर्श्य हं
ॐ सः सोऽहंस्वाहेतिमृतीकृत्य मूलंदशधाप्रजप्य गं
धाद्यैतत्पुष्पैः संपूज्य महामृतमयंतीर्थंध्याये

दे. र. ३. सू. ६८

दितिघटस्थापनम् घटान्तत्रिकोणं विलिख्य ^
स्वाधारे पात्रं संस्थाप्य घटामृतेनापूर्य अंनमः इत्या
दितान्तं मातृकामंत्रं संपूज्य मूलं तदोपरि जप्त्वा दि
व्यखंडं भावयेदिति परममात्रं परमपात्रान्ते गुरु
शक्ति ग्रह वीर पाद्याचमनीय मधुपर्कपात्राणि सं
स्थाप्य गुरुशक्तिग्रहवीर पात्राणि तीर्थामृतेनापू
पात्रे जलं अर्घ र्य पाद्याचमनीयं पात्रे घृतमधुसितादि निक्षि
धुपर्के × पेत् ततः पूजाद्रव्यों परमामृतेनाभ्युक्ष्य धेनुयो
ग्र निमृतीकरणमुद्राः प्रदर्श्य श्रीचक्रं रत्नपीठाधारो
परि ध्यात्वा बिंदुविराजमानत्रिकोणमण्डितवसु
कोणान्वितवृत्तविराजितवसुदलखचितवृत्तत्रय
विलसितधरणीसद्मपद्माभ्रयं श्रीचक्रं वा विलि
ख्य वा संस्थाप्य ऐं ह्रां ह्रीं हंसः सोहंसः स्वाहा अं
आमित्यादि तत्त्वान्तमुच्चार्य शिवशक्तिसदाशिवईश्व
र शुद्धविद्या मायाकलाविद्यारागनियतिकालपुरु
षप्रकृत्यहंकारमनोबुद्धिचक्षुः श्रोत्रजिह्वाघ्राण
वाक्पाणिपादपायूपस्थशब्दस्पर्शरूपरसगंधाका
वा शवाय्वग्निसलिलपृथिव्यात्मने ... दिषट्त्रिंशत्तत्त्वरू
पाय श्रीयोगपीठाय नमः ऐं ह्रां प्रथमदलपद्माय

7

नमः२ द्वादशदलपद्मायनमः२ सहस्रदलपद्मा
यनमः सप्तच्छेदेभ्योनमः २ सप्तग्रहेभ्योनमः इति
मूलंश्रीरत्नसिंहासनायनमः इतिसंपूज्य पद्मकेस
रांजलीगृहीत्वा अर्घ्यंचद्रांवद्वा श्रीदेवपूर्वोक्तंध्या
त्वा श्रीमूलान्तेश्री विस्फुरासहितायश्रीसूर्यायपा
द्याचमनीयमधुपर्काचमनीया घ्यक्षतपुष्पधूपदी
पनानावस्त्रालंकारनानाहारनूपुराभरणरत्नसिंहा
सनगंधाक्षतपुष्पधूपदीपनैवेद्याचमनीयताम्बूल
छत्रचामरारात्रिकादीन्निवेदयामानसैरुपचारैः सम्पू
ज्य सदेवीकंदेवंसूर्यनाडीनिर्गतंवायुनेयोरूपंपुष्प
मात्रेध्यात्वा भगवन्सर्वलोकेश सहस्रकिरण प्रभो
यावत्त्वामर्चयिष्यामितावत्सूर्यइहावह इतिश्रीवि
न्दुविम्बेपुष्पंदत्वा विम्बमुद्रयाजीवंन्यसेत् ओंह्रां
ह्रींसः हंसः १०० यंरंलंवंशंषंसंहं त्तः विस्फुरास
हितस्यसूर्यस्य १६ जीवइहस्थितः १६ विस्फुरास
हितस्यसूर्यस्यसर्वेन्द्रियाणिइहावस्थितानि १६।
विस्फुरासहितस्यसूर्यस्यवाँमनस्त्वक्चक्षुः श्रोत्र 5
जिह्वाघ्राणप्राणाइहैवागत्यसुखंचिरंतिष्ठंतुस्वाहा

दे. र.
उ. सू.
प.
६८

इतिप्राणान्दत्वा आवाहनसंस्थापनसन्निरोधनाव
गुण्ठनसम्मुखीकरणसुप्रसन्नामृतीकरणपर।
मीकरणान्तु पूर्वं धेनु योनिमत्स्यपद्मविम्बभानुख
शोल्काः मुद्राः प्रदर्श्य मूलान्ते भगवन्सूर्य इदंर।
त्नसिंहासनमास्यतां मूलान्ते परमेकरणाद्देवतार
श्मिमण्डलान्निर्गतान्पात्वा मूलमुच्चार्य पाद्याच
मनीयमधुपर्काचमनीयपात्रेभ्यः सर्वं समर्प्य मू
लान्ते भगवन्नर्घ्यं गृहाण वौषट् मूलान्ते भगव
न्गन्धं गृहाण नमः मूलान्ते भगवन्पुष्पं गृहाण वौ
षट् मूलान्ते भगवन्सर्वांगे गंगोदकं नमः मूला
ऽत्र न्ते भगवन् रत्नवस्त्रादिलंकरणं नमः मूले भग
वन्रत्नपादुके नमः मूले भगवन्धूपं गृहाण
नमः मूलान्ते भगवन्दीपं गृहाण नमः इति खशो
ल्कायां सर्वं दत्वा आत्मपुरः अग्रे सुवृत्ते भूमौ
विलिख्य साधारं पात्रं संस्थाप्य नैवेद्यं निवेद्य मू
लेनामृतीकृत्य खशोल्कया निरीक्ष्य मूलं दशधा
जप्त्वा ओं धेनुयोनिमुद्रे प्रदर्श्य ओं ह्रां ह्रीं सः अमृ
तोपस्तरणमसि स्वाहा इति जलं दत्वा ऽण्डरीकमु
द्रां प्रदर्श्य घ्रासमुद्रा पाघ्राय मूलान्ते सप्तधा।

७

परमामृतेन सन्तर्प्य विस्फुराम पित्रिः संतर्प्य प्रणमेत्
ततः परिवार देवताः ध्यायेद्यथा सोम्या गौरिक्त वर्णाः
निवरदा जकरानिच भूषिता निद्यु हस्ता निभानो रगा
निभावयेत् दंष्ट्राकरालमत्युग्रं प्रज्वलत्पावकप्रभम्
तर्जयन्विघ्नसंघातंमर्घमसंज्ञ विचिंतयेत् सोमंकुमद
कन्दाभं बुधं चामी करप्रभम् गुडंगो रोचनावासंपु
कं गोक्षीरसन्निभम् कामरूपधराः सर्वेदिव्याम्बरविभू
षणाः वामोरुन्यस्तसद्धस्तादत्तहस्ताभयप्रदाः ध्या
नपूर्वं ग्रहान्देवस्वभक्त्या कौलिकोर्चयेत् इतिपुष्पांज
लिं दत्वावीरपात्रामृतेन संहृति क्रमेणस्ववामावृ
त्यापूजयेत् ह्यास्यादिदेवा बुधार्चनान्तं पूजाक्रम
इतिशिवशासनं यथा लं इन्द्र श्रीपादुकां पूजया
मि तर्पयामि नमः वीरपात्रामृतेन तर्पयेत् रं अ
ग्नि श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः यं यमश्री
पा० वं वरुण श्रीपा० यं वायु श्रीपा० सं सोम श्री
पादु० ओं हं ईशान श्रीपा० आं ब्रह्म श्रीपा० ह्रीं अन
न्त श्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः इतिपञ्च
पुत्रैरभ्यर्च्य प्रथमावरणम् गं गणेश श्रीपा०
ओं चं चण्डवेताल श्रीपा० ओं लं लोलाक्ष श्रीपा० ओं।

दे.र. ॐविकरालश्रीपा. इतिगंधाद्युतत्रये पूर्वदक्षिण
उ.स. पश्चिमोत्तरेषु वामावर्तेनाग्नेर्द्वारस्थान् संपूज्य।
६९ द्वितीयावरणम् गंस्वगुरुश्री पादुकांपूज
यामितर्पयामि इतित्रिरुपात्राम्रतेन संपूज्यवास
पा नर्घ्यं पंपरमगुरुश्रीदकां.पंपरापरगुरुश्रीपा.
पंपरमेष्ठि.गुरुश्रीपा. इतिवृत्तत्रये ग्रवायव्या
दीशानपर्यंतंसंपूज्य तृतीयावरणम् सौंओ।
त्स्नादेवीदीप्तासहितसोमश्रीपा. गृहपत्याम्रतेन
तर्पयेत् स्वसूक्ष्मासहितमंगलश्रीपादु. वंजया
सहितवुधश्रीपा. ॐनन्दासहितजीवश्रीपा. शं
विमलासहितशुक्रश्रीपादकां.शंनिर्मलासहित
शनिश्री पा. रंनिघुतासहितराहुश्रीपा० राहु
कंसर्वतोवक्त्रासहितकेतुश्रीपा० इतिगन्धाद्युतप
त्रराणैर्वामावर्तेनवसुदलेपूर्वादीशानपर्यंतं संपू न
ज्यचतुर्थावरणम् ॐह्रांह्रींतपिनीसहितसूर्यश्री
पा. ईंतापिनीसहितदिवाकरश्रीपा. इंबोधिनी
सहितभानुश्रीपा. ऊंरोधिनीसहितभास्करश्री
पा. ॐकलिनीसहितरविश्रीपा. ऊंशोषिणी
सहितपूषश्रीपा. ऊंवरेण्यासहितपनश्री
त

ॐ प्राकर्षणीसहितधर्मश्रीपा० इतिश्रीपरमामृतेनस्व
वामावृत्त्यावसुकोणीसंपूज्य पंचमावरणं ॐ ह्रां ह्रीं मा
मायासहितहंसश्रीपा० इतिशाने ॐ जं सः विश्वावती
सहितग्रहपतिश्रीपा० इत्याग्नेये ॐ हेमसहितप्रभा
त्रयीतनुश्रीपा० इत्युग्रे इतिगन्धाक्षतपुष्पैरभ्य
र्च्य षष्ठावरणम् ॐ ह्रां ह्रीं जगद्भूमिमये मातर्घंटा
ये नमः इतिसंपूज्य शनैर्वादयन् मूलविद्यास्वा
ये श्रीविसुरासहितसवितृश्रीपादकां पूजयामित
र्पयामिनमः इति द्वादशवारं शतपत्रैः कमलम
भ्यर्च्य इतिपरमामृतेनवामदक्षियोः करकमल
योः संपूज्याष्टमावरणम् इतिसंपूज्य मूलेनमू
लदेवतां त्रिः संतर्प्य प्रणमेत् ततोमूलदेवतास
हिताय श्रीसूर्यायसपरिष्कृदाये परमान्ननैवेद्यं
निवेदयामिनमः मूलेनदत्वा मूलान्तेसप्रप्रदा
क्षिणानि दत्वा मूलान्तेमेरुपंठकमुद्रांप्रदर्श्य पुनः
पुनः प्रणमेत् दक्षिणान्तर्गता वामावामान्त
र्गताः पराः अंगुलीयोजियेद्देवि नागबंधसमुद्भवा
चरेत् प्रावृत्तम्बोमवुध्नस्तावंतेषोदेवधोमरैवा

दे. र. उ. सू. पं. ६० ७०

मेरुपुण्ड्रकमुद्रेयं दिव्याभास्करवल्लभा नैवेद्यंच
भुण्ड्रकाख्यांप्रदर्शयेत् इतिनत्वासंकल्प्य पूर्ववन्न्य
ङ्गं विधाय प्राणायामंपंकृत्वा ऽर्कमालयामूलं
यथाशक्त्याजपेत् जपान्ते गुह्यातिगुह्यगुप्तात्वं
गृहाणास्मत्कृतंजपम् सिद्धिर्भवतुमेदेवत्वत्प्र
सादान्महेश्वर इतिदेवै जपंसमर्प्य योनिमुद्रया
प्रणम्य कवचसहस्रनामस्तवपाठंकुर्यात्तदपि।
विम्बमुद्रयादेवायसमर्प्य दण्डवत्प्रणम्य ॐह्रीं
वीवीरवटुकायनमः ॐयांयूं यौंयौं योगिनीभ्योन
मः ॐक्षांक्षेत्रपालेभ्योनमः ॐत्रांत्रोंतेजश्चण्डाय
नमः इतिवलिंनिवेद्य ॐह्रांहूं सर्वभूतेभ्यः सर्ववि
घ्नकृद्भ्यो वलिर्वौषट् इतिवलिंदत्वा स्त्रीसामयिकैः
सहवीरवन्धनंविधाय तदन्तेसोहंहंसः स्वाहेत्या
नन्दपात्रंशिरसिनिक्षिप्य परमानन्दमयोभूत्वास्वा
त्मानंतेजोमयंसूर्यरूपंविभाव्य ॐह्रः अस्त्रायफट्
सूर्यास्त्रं ध्यात्वाप्रणाम्यपुष्पाञ्जलिंदत्वा मानवी
मुद्रांप्रदर्श्य संहारमुद्रया स्त्रीचक्रे विन्दुविम्बात्सू
र्यतेजोमयंपुष्पमादायपिंगलायाम्नायेनसौरंते।

जः परमशिवेनसंयोज्य पुनर्मूलाधारं प्रपद्य
स्वात्मानंतेजोरूपंदिव्यंनादयन्स्वशक्त्यासहयथा
सुखंविहरेत् इत्येषानित्यपूजायाः पद्धतिर्गद्य
रूपिणी तवस्नेहेननिर्णीतानारहस्याकौलिकैः प्रि
ये ॥ ॐ इतिश्रीदेवीरहस्येतन्त्रेसूर्यपूजापद्धतिव
र्णनंनाम द्वात्रिंशः पटलः श्रीभैरवउवाच योदे
वदेवोभगवान्भास्करोमहसांनिधिः गायत्रीनाय
कोभास्वान्सवितेतिप्रगीयते तस्याहंकवचंदिव्यं
वज्रपंजरकाभिधम् सर्वमंत्रमयंदिव्यंमूलविद्या
रहस्यकम् सर्वपापापहंदेवि दुःखदारिद्र्यना
शनम् महाकुष्ठहरंपुण्यंसर्वरोगनिवर्हणम्
सर्वशत्रुसमूहघ्नं संग्रामेविजयप्रदम् सर्वतेजो
मयंसर्वदेवदानवपूजितम् रणेराजभयेघोरेस
र्वोपद्रवनाशनम् मातृकावेष्टितंवर्मभैरवानन
निर्गतम् ग्रहपीडाहरंदेवि सर्वसंकटनाशनम्
धारणादस्यदेवेशिब्रह्मालोकपितामहः विष्णुः
र्नारायणोदेविरणेदैत्याञ्जयिष्यति शंकरः सर्व न
लोकेशोवासवोपिदिवस्पतिः ओषधीशः शशी

दे॰ र॰
उ॰ सू॰
पं॰
६१

देवि शिवोहं भैरवीश्वरः मंत्रात्मकं परंब्रह्म सवितुः
सारमुत्तमम् यो धारयेद्भुजे मूर्ध्नि रविवारे महेश्वरि
स राजवल्लभो लोके तेजस्वी वैरिमर्दनः बहुनोक्तेन
किं देवि कवचस्यास्य धारणात् इह लक्ष्मीधनारो
ग्यवृद्धिर्भवति नान्यथा परत्र परमा मुक्तिर्देवा
नामपि दुर्लभा कवचस्यास्य देवेशि मूलविद्याम
यस्य च वज्रपंजरकाख्यस्य मुनिर्ब्रह्मा समीरितः
गायत्रं छन्द इत्युक्तो देवतासहितास्मृता मायावी
जं शरच्छक्तिर्नमः कीलकमीश्वरि सर्वार्थसाध
ने देवि विनियोगः प्रकीर्तितः ॐ अस्य श्री वज्रपं
जरसूर्यकवचस्य ब्रह्माऋषिः गायत्रं छंदः श्री
सवितादेवता ह्रीं बीजं सः शक्तिः नमः कीलक
म् श्री सर्वार्थसाधने सूर्यकवचपाठे विनियोगः
ॐ अं आं इं ईं शिरः पातु ॐ सूर्यो मंत्रविग्रहः
उं ऊं ऋं ॠं ललाटं मे ह्रां रविः पातु चिन्मयः
लृं ॡं एं ऐं पातु नेत्रे ह्रीं ममारुणसारथिः ओं औं
अं अः श्रुती पातु सः सर्वजगदीश्वरः कं खं गं
घं पातु गण्डौ सूं सूरः सुरपूजितः चं छं जं झं च

15

नासां मे पातु सामर्य मार्तण्ड: टं ठं डं ढं मुखं पायाद्योयो
गीश्वर पूजित: तं थं दं धं गले पातु नं नारायणवल्लभ:
पं फं बं भं मम स्कंधौ पातु मां : सहस्रांनिधि: यं रं लं वं भु
जौ पातु मूले सकलनायक: शं षं सं हं पातु वक्षो मूल मंत्र
मयो ध्रुव: लं क्षं : कुक्षिं सदा पातु ग्रहमाथो दिनेश्वर:
ऊं जं णं नं मं मे पातु पृष्ठं दिवसनायक: अं आं इं ईं उं ऊं
ऋं ॠं नाभिं पातु तमोपह: लृं ॡं एं ऐं ओं औं अं अ: लिं
गं मे व्याद्ग्रहेश्वर: कं खं गं घं चं छं जं झं कटिं भानुर्ममाव
तु टं ठं डं ढं तं थं दं धं जानू भास्वान्ममावतु पं फं बं भं यं
रं लं वं जं घे मे व्याद्विभाकर: शं षं सं हं लं क्षं : पातु मूले
पादौ त्रयीतनु: ऊं जं णं नं मं मे पातु: सविता सकलं सदा:
पातु : मूलं पादौ त्रयीतनु: वं घृ: सोम: पूर्वे च मे
6 पातु भौमो मां सदावतु बुधो मां दक्षिणे पातु: नैऋत्यां
गुरुरेव माम् पाश्चिमे मां सिता पातु वायव्ये मां शनै
श्चर: उत्तरे मां तम: पाया दैशान्यां मां शिखीतथा
ऊर्ध्वे मे पातु मिहिरो मामधस्ताज्जगत्पति : प्रभाते
भास्कर: पातु मध्याह्ने मां दिनेश्वर: सायं वेदप्रिय:
पातु निशीथे विस्फुरापति: सर्वत्र सर्वदा सूर्य :

दे॰र॰ उ॰सू॰ प॰ ६२

पातु मां चक्रनायकः रणे राजकुले द्यूते विवादे शत्रुसं
कटे संग्रामे च ज्वरे घोरे पातु मां सविता प्रभुः ॐ ॐ ॐ
ततॐतऊसमयः सूर्योवतान्मां भयाद् ह्रां ह्रीं ह्रूं हह
हंस्सौं हसहसौं हंसोवतात् सर्वतः सः सः सः स
सः नृपाद्वनचराश्चौराद्वना संकटात् सापान्मां कु
लनायकोपि सविता ॐ ह्रीं हंसौं सर्वतः ह्रां ह्रीं ह्रूं दध
नेतघाचतरणिर्भाभैभ याद्भास्करो रौं रीं रूं रुरुरु रूं रवि
र्ज्वरभयात्कुष्ठश्च शूलामयात् अं अं आं विविंदीम
हामयामयं मां पातु मार्तंड को मूलव्या प्तनुः स
दावतु परं हंसः सहस्रांशुमान् इति श्रीकवचं दिव्यं
वज्रपञ्जरकाभिधम् सर्वदेवरहस्यं च मातृकाम
त्रवेष्टितम् महारोगभयघ्नं च पापघ्नं मनुरवोदि
तम् ऽ हंयशस्करं भाण्यं सर्वश्रेयस्करं शिवे लि
खित्वा रविवारे तु तिष्ये वा जन्मभे प्रिये अष्टगन्धेन
दिव्येन सुधाक्षीरेण पार्वति अर्कक्षीरेण भव्येन
भूर्जत्वचि महेश्वरि कनकी काष्ठ लेखिन्या कवचं
भास्करोदये श्वेतसूत्रेण रक्तेन श्यामेनावेष्टये
द्गुटीम् सौवर्णेनाथ संवेष्ट्य धारयेन्मूर्ध्नि वा

न्
।७

ने रुषोरिपूजयेद्देवि वादीसदसिजेतुति राजमान्यो
भवेन्नित्यं सर्वतेजोमयोभवेत् कण्ठस्यात्टिकादि
व्या राजलोकवशंकरी भुजस्याधनदानित्यं तेजोवृद्धि
विवर्धिनी वन्ध्यावाकाकवन्ध्यावामृतवत्साचयां
गना कण्ठस्थे धारयेन्नित्यंवहुपुत्राप्रजायते यस्य
देहेभवेन्नित्यंतटिके स्वामहेश्वरि महास्त्राणीन्दुमु
क्तानिब्रह्मास्त्रादीनि पार्वति तद्देहंप्राप्यव्यर्थानि
भविष्यंतिनसंशयः त्रिकालंयः पठेन्नित्यंकवचंवं
ज्रपंजरम् तस्यसद्योमहादेवि सविता वरदोभवे
त् अज्ञात्वाकवचंदेवि पूजयेद्यस्रपीतनुम् तस्य
जा पूजितिं पापं जन्मकोटिषु निष्फलम् शतावर्तंपठे
द्वर्मसप्तम्यां रविवासरे महाकुष्टार्दितोदेवि मु
च्यतेनात्रसंशयः नीरोगीयः पठे
द्धर्मदरिद्रोवज्रपंजरम् लक्ष्मीवान्जायतेदेवि
सद्यः सूर्यप्रसादतः भक्त्याय: प्रपठेद्देविकव
चंप्रत्यहंप्रिये इहलोकेश्रियंभुक्त्वादेहान्तेमुक्ति
माप्नुयात् इतिश्रीदेवीरहस्येवज्रपंजरसूर्यक
वचाख्यानंनामपटलः श्रीभैरवउवाच देवे

दे॰र॰
उ॰सू॰
पं॰
६३

देविमहादेविसर्वाभयवरप्रदे त्वंमेप्राणप्रियाप्री।
तावरदोहंतवस्थित: किंचिन्मेप्रार्थयप्रेम्णा वक्ष्येन
तेसदाम्यहम् श्रीदेव्युवाच भगवन्देवदेवेशमहा
रुद्रमहेश्वर यदिदेयोवरोमह्यंवरयोग्यास्म्य
हंयदि देवदेवस्यसवितुर्वदनामसहस्रकम् श्री
भैरवउवाच एतत्तुप्रातमंदेविसर्वस्वंममपार्व
ति रहस्यंसर्वदेवानांदुर्लभंकामनावहम् योदे।
वोभगवान्सूर्योवेदकर्ताप्रजापति:कर्मसाक्षीजग
च्चक्षु: स्तोतुंतंकेनशक्यते यस्यादिमध्यमंतंचसु
रैरपिनगम्यते तस्याद्देवदेवस्यसवितुर्जगदीशि
तु: मंत्रनामसहस्रंतेवक्ष्येसाम्राज्यसिद्धिदम् सर्व
पापापहंदेवितंत्रवेदागमोद्धृतम् मांगल्यंपौष्टिकं
चैवरक्षोघ्नंपावनंमहत् सर्वमंगलमांगल्यंसर्वपा
पप्रणाशनम् धनदंपुण्यदंपुण्यंश्रेयस्करयश
स्करम् वक्ष्यामिपरमंतत्वंमूलविद्यात्मकंपरम् ब्र
ह्मणोयत्परंब्रह्मपराणामपियत्परम् मंत्राणामपि
यत्तत्वंमहसामपियन्महः शान्तानामपिय:शा
न्तोमन्त्रूणामपियोमन्त्रु: योगिनामपियोयोगीवेदा

नां प्रणवश्चाय: ग्रहाणामपि योभास्वान्देवानामपि वासवः ताराणामपि योराजावायूनांच प्रभंजनः इन्द्रियाणामपि मनोदेवीनामपि यापरा नगाना मपियोमेरुः पन्नगानांच वासुकिः तेजसामपि योवह्निः कारणानांच याशिवः सवितायस्तु गाय त्र्याःपरमात्मेतिकीर्त्यते परमहंसस्य तस्य नामसह स्रकम् सर्वदारिद्र्यशमनं सर्वदुःखविनाशनम् स र्वपापप्रशमनम् सर्वतीर्थफलप्रदम् ज्वररोगा पमृत्युघ्नं सदा सर्वाभयप्रदम् ततेपरमतत्वंच सर्व सारोत्तमोत्तमम् राजप्रसाद विजयलक्ष्मीविभवका रणम् आयुष्करं पुष्टिकरं सर्वयज्ञफलप्रदम् मो हनस्तम्भनाकृष्टिवशीकरणकारणम् अप्रतात्म मनन्तायसर्वकामप्रपूरकम् शृणुष्वावहितान्त त्वा सूर्यनामसहस्रकम् ॐ अस्यश्रीसूर्यनामसह स्रस्य श्रीब्रह्माऋषिः गायत्रीछंदः श्रीभगवान्स विता देवता ह्रूं बीजं सः शक्तिः ह्रींकीलकम् श्री धर्मार्थकाममोक्षार्थे नामसहस्रस्तवराजपाठे विनि योगः ॐ ह्रां ह्रींसः हंसो हं साः सविता भास्करो भ

२०

दे॰ र॰ उ॰ सू॰ पं॰ ६८ ग: भगवान्सर्वलोकेशो भूतेशो भूतभावन: भूता
त्मा सृष्टिकृत्स्रष्टा लोककर्त्ता जगत्पति: विश्वकृद्वि
श्वहर्त्ता भोक्ता भीमो पापहः विश्वात्मा पुरु
ष: साक्षात्परमात्मा परात्परः प्रतापवान्विश्वयो प
नि विश्वेशो विश्वतोमुख: कामी योगी महाबुद्धि
र्महर्षी मनुरव्ययः प्रतिपत्ति विश्ववन्द्यो वाग्मि
तो भुवनेश्वर: भूतभव्यभविष्यात्मा तत्वात्मा ज्ञा
नवर्त्तनी सात्विकस्तामसः स्तामस्तमसीकरुणा न
निधिः सहस्रकिरणोभास्वान्भार्गवो मृग ईश्व
र: निर्गुणो निर्ममो नित्यो निराश्रयः तपस्वी
कालकृत्काल: कमनीयतनु: कृश: दुर्दर्श: स्व
दर्शो दाशो दीनबन्धुर्दयानिधि: द्विभुजोष्टा
भुजो धीरो दशबाहुर्दशातिग: दशांशफल
दो विभु: जिगीषुर्जयवाञ्जयी जटिलो निर्भयो
भानु: पद्महस्तांकुशीरिक: समाहितगतिर्धा
ता विधाता कृतमंगल: मार्तण्डो लोकनत्राता
रुद्रो भद्रप्रदः प्रभु: आर्त्तिशमनः शांत:

शंकरः कमलासनः ऽप्रविचिन्त्यवपुःश्रेष्ठो महाचे
नक्रमेश्वरः महार्तिदमनो दान्तो महामोहहरो
हरिः नियतात्मा च कालेशो दिनेशो भक्तवत्सलः क
ल्याणकारी कमठः कर्कशः कामवल्लभः सामगः
पेचमोद्रयोद्रवोदीनत्तनप्रियः त्रिजटो रक्तवास
श्चरक्तवक्त्रो रतिप्रियः कालयोगी महानादो निश्च
लो दृश्यरूपदृक् गम्भीरघोयोनि घोषो घटहस्तो
मयो मयाः रक्ताम्बरधरो रक्तो रक्तमाल्यानुलेपनः
सहस्रहस्तो विजयो हरिगामी हरीश्वरः मुण्डः कु
ण्डी भुजंगेशो रथीश्वरथपूजितः न्यग्रोधवासी न्य
ग्रोधो वृक्षकर्णस्थुलन्धुरः शिखी चण्डी घटी ज्वाली
ज्वालातेजोमयो विभुः हैमो हेमकरी हासी हरिर ।
न्तासमन्वितः हरिदश्वो जगद्वासी जगतांपतिरिं
गितः विरोचनो विलासी च विरूपाक्षो विकर्तनः वि
नायको विभासश्च भासो भासांपतिः पतिः मतिमा
न्रतिमान् स्वक्षो विशालाक्षो विशांपतिः वालरूपो
गिरिचरो गौरीपतिः गौमतीपतिः गंगाधरो गणा
ध्यक्षो गणसेवो गणेश्वरः गिरीश[illegible]यनावो ॥

दे.र.
उ.स.
पं.
६५

सी सर्ववासी सती प्रियः सत्यात्मकः सत्यपरः सत्यस
न्धः सहस्रगुः अपारमहिमा मुक्तो मुक्तिदो मुक्तिदा
यकः मूर्तिमान्दुर्दरो मूर्तस्फुटिरूपोलवात्मकः प्रा
णेशो व्यानदः प्राणः समानोदानरूपवान् चषको
घटिकारूपो मुहूर्तो दिनरूपवान् पक्षोमासऋतु
र्वर्षोकालेश्वरेश्वरः अयनं युगरूपश्च कृतं त्रे
तायुगस्त्रिपात् द्वापरश्च कलिः कालः कालात्मा
कलिनाशनः मन्वन्तरात्मको देवः शक्रस्त्रिभुवने
र: श्वरः वासवोग्निर्यमो रक्षो वरुणो यादसांपतिः वायु
र्वैश्रवणः श्रं शो गिरिजो जलजासनः अनन्तोन
न्तमहिमा परमेष्ठी गतज्वरः कल्पांतकलनः क्रूरः
कालाग्निः कालसूदनः महः प्रलयकृत्कृत्याकृ
त्याशी युगवर्तनः कलावन्तो युगधरो युगादिः शह्
केश्वरः आकाशनिधिरूपश्च सर्वकालप्रवर्तकः
अचिंत्यः सुबलो बालो बलाकावल्लभो वरः वर
दो वीर्यदो वाग्मी वाक्पतिर्वाग्विलासदः सर्वेश्व
रो वेदवाम्यो मंत्रेशस्तंत्रनायकः कुलाचारपरो
नित्यो नातिष्ठो नतिप्रियः अलसः कुलसीसेवा
नु

नुष्ठोरोगनिवर्हणः प्रस्कंदनो विभागश्च नीरोगो दश
दिक्पतिः वैराग्यदो विमानस्थो रत्नकुम्भधरायुधः
महापादो महाहस्तो महाकायो महाशयः ऋग्यजुः
सामरूपश्च नुष्ठाथर्वणाशाखिनः सहस्रसाक्षीस
हृत्तो महाकल्पप्रियः पुमान् कल्पवृक्षश्च मंदारो मं
दाराचलशोभनः मेरुर्हिमालयो माली मलयो मल
यद्रुमः संतानकुसमं[illegible]त्रः संतानफलदो विराट् क्षी
राम्भोधिर्घृताम्भोधिः जलधिः क्लेशनाशनः रत्ना
करो महामानो वैणपो वेणुधरो वणिक् वसन्तोमार
सामन्तो ग्रीष्मः कल्मषनाशनः वर्षाकालो वर्षप
तिः शरदम्भोजवल्लभः हेमंतो हेमकेयूरः शिशि
रः शिक्षुवीर्यदः स्वमतिः स्वगतिः साधुर्विभुः स्वा
म्भोभ्धिकासुतः सारग्रीवो महाराजः सुनन्दो नंदि
सेवितः सुमेरुशिखरावासी सप्तपातालगोचरः।
आकाशचारी नित्यात्मा विभूतो विजयप्रदः कुलकां
तः कुलाधीशो विनयी विजयी वियत् विश्वम्भरो
वियच्चारी वियद्रूपो वियद्रथः सुरथः सुगतस्तु
त्यो वेणुवादनतत्परः गोपालो गोमयो गोप्ता

24

दे. र.
उ. स.
पं.
६६

प्रतिष्ठायी प्रजापतिः आवेदनीयो वेदान्तो महाक्षि
वपुः स्वराट् निर्बीजो जीवनो मंत्री महार्णवनिनादभृ
त् वसुरावर्तनो नित्यः सर्वाम्नायप्रभुः सुधीः
म्नायनिर्वापनः शूलीकपाली पद्ममध्यगः त्रिको
णनिलयश्चेतो बिन्दुमण्डलमध्यगः बहुमालो म
हामालो दिव्यमालाधरो जयः जपाकुसुमसंकाशो
जपपूजाफलप्रदः सहस्रमूर्धा देवेन्द्रः सहस्रनय
नो रविः सर्वतत्त्वाश्रयो बुध्नो वीरवंद्यो विभावसुः ।
विश्वावसुर्वसुपतिर्वसुनाथो विसर्गवान् आ
दित्यरादिलोकेशः सर्वगामी कलाश्रयः भोगेशो
देवदेवीन्द्रो नरेन्द्रो हव्यवाहनः विद्याधरेशो विद्येशो
यक्षेशो रक्षणो गुरुः रक्षाकुलैकवरदो गंधर्वकु
लपूजितः अप्सरोवन्द्यतो जप्यो जेता दैत्यनिवर्ह
णः गुह्यकेशः पिशाचेशः किन्नरीपूजितः कुजः ।
सिद्धसेव्यः समाम्नायः साधुसेव्यः सरित्पतिः लला
टाक्षो विश्वदेहो नियमी नियतेन्द्रियः अर्कोर्ककान्त
रत्नेशोनन्तवाहुरलेपकः अलिपात्रधरोनंगो ।

25

यान्धरे शौत्सराश्रय: अकार मातृकानाथो देवाना
मादिराकृति: आरोग्यकारी चानंद विग्रहो निग्रहो ग्र
ह: आलोककृत्त यादित्योवीरादित्यप्रणाधिप: आ
काश रूप: स्वाकार इंद्रादिसुर पूजित: इंदिरा पूजि
त श्चंड: इंद्रलोकाश्रय स्थित: ईशान ईश्वर श्चंद्र
ईश ईकार वल्लभ: उन्नतास्यो पुरु व पुरुन्नताद्रिव
रोगुरु: उत्पलो पद्म ज्वल केतुरु वैद्यगति: सुखी
उकाराकार सुखितस्तथो ष्मा निधिभूषण: अनूरु
सारथि श्चोष्माभानु रूकार वल्लभ: ऋणहर्ता ऋति
ह सोऋ ऋ भूषणा भूषित: लृ पांगोकलृत मनु
स्यायी लृ लृगणायुगोज्वल: एनांकमृतद श्रीन:
पदात्स दहगोचर: एकव ऋ धर श्चैकोनैकवन्तु
स्तथैकद: ऐकार वीजरमणा ऐरोओषामृताकर:
ओकार कार एंव्रसऔकारोचित्यमराउन: ओऔद
नालिरहितो मारुतो मरुतांपति: प्रविद्याभूष
णोभूषो लक्ष्मीशो वीजरूपवान् अं: सुरूप: सु
रमय: सर्वस्वरपरात्मक: अंअ: स्वरूप: सक

दे॰र॰ कलिः कलिः कालप्रवर्तकः कर्मैकवरदः कर्मसा
उ॰सू॰ क्षीकल्मषनाशनः कचध्वंसी च कपिलः कनकाचल
पे॰ चारकः कान्तः कामः कपिः क्रूरः कीरः कीशनिसूद
६७ नः कूर्मः कापालिकः कुलः कमलाश्रयणः कुली
कमालमोचकः काशः काश्मीरघनसारभृत् कू
जत्किन्नरगीतेष्टः कुरुराजः कुलन्धरः कुवासी कु
लकौलेशः ककाराक्षरमण्डनः खवासी खेटकेशा
नः खड्गमुण्डधरः खगः खगेश्वरश्च खचरः खे
चरीगणसेवितः खरांशुः खेटकधरः खलहर्ता
खवर्णकः गतागतप्रियो योगी तो गयावासी गणाश्र
यः गणातीतो गोलगतिः गुफेलो गुणसेवितः गङ्गा
धरो गदाहारो गाङ्गेयवरदः सुधी ः गिंगिलो गाजि
लो गान्तो गकारः हरभास्करः घृणिमान् घुर्घुरारावो
गजघंटाहतः करः घनस्कन्नो घनगतिर्घनवाहन
ङः= तर्पिताः ङान्तो ङेशो ङकारांगः चन्द्रकुङ्कुमवासितः
चन्द्रश्च पञ्चन्द्रधरो च्युतश्चण्पाकसन्निभः चा
मीकरप्रभश्चण्डभानुः चण्डीशवल्लभः चंचच्चकोर
केव्यषश्च पलश्च पलाश्रयः चलपताकश्चन्द्रा
द्रिश्चीकरेकधरो धराः चित्कलावर्धितश्चिन्त्यो ६७

चिंताध्वंसी चवर्णवान् छन्नच्छत्रसच्छंछः छुरिका
छन्नविग्रहः जाम्बूनदांगदो जातो जिनेंद्रो जम्बुवल्लभः
जम्भारिर्जटिलो जंगी जनलोकतमोपहः जयकारी ज
याहर्ता जरामृत्युविनाशकः जगत्त्राता जगद्धाता जग
द्ध्येयो जगन्निधिः जगत्साक्षी जगच्चक्षुः जगन्नाथ
प्रियो जितः जकाराकारमुकुटो जनच्छन्नाकृतिर्झटः
झल्लेश्वरो झकारेशो झंझांगुलिकराम्बुजः झञ्जाह
तो कितो टांको टिट्टिभासनसंस्थितः टीत्कारो टंकधा
रो च टसरूपो ठठाविधिः डुम्बरूडीमरूर्डिंडी डा
मरीवल्लाकृतिः डाकिनीसेवितो डाडी डढीढुल्का
गुलिप्रभुः णेशप्रियो णवर्णेशो णकारपदपंकजः
ताराधिपेश्वरस्तथ्यस्तंत्रीवादनतत्परः त्रिपुरेश
स्त्रिनेत्रेशस्त्रयीतनुरधोक्षजः तामस्तामरवृष
स्ततमोहर्ता तमोरिपुः तंद्राहर्ता तपोर्यापस्तप
सां फलधायकः तुर्यादिकालवांकांतस्तकारा
त्तरभूषणः स्थाणुः स्थलीस्थितो नित्यं स्थविरः
स्थण्डिलः स्थलः थकारजानुरध्यात्मं देवनाय

दे॰र॰ उ॰सू॰ पं॰ ६८

कृनायकम् दुर्जयोदुःखहादाताद्यारि ह्णच्छादनो
दासी दौर्भाग्यहर्तादेवेंद्रो द्वादशाराजमध्यमः द्वा
दशांतैकवसति द्वादशात्मादिवस्पतिः दुर्गमोदेश
शमनोदूरगोदुरतिक्रमः दुर्वेधोदुष्ट्वंशघ्नोद
यानाथोदयाकुलः दामोदरोदीधितिमान्मातृका

धर्मविधि

क्षरमातृकः धर्मबन्धुर्धर्मराजोधनप्रदः धन
धाप्रदनाथज्ञोधाराधुरीधुरन्धरः धूर्जटीद्र
णावासीचधर्मज्ञेन्द्रोधराधिपः धराधरोधुरी
णश्चधर्मात्माधर्मवत्सलः धरानंदवल्लभोधर्मा
धकाराक्षरभूषणः नर्मप्रियोनंदिरुद्रोनीतानी
तिप्रियोनयी नलिनीवल्लभोनम्रोनाट्यनाट्यवर्ध
नः नरनाथोनृपस्तुत्योनभोगामीनर्मः प्रियः न
मोन्तोनमिताराति र्नरनारायणाश्रयः नारायणो
नीलरुचिर्नम्नोगोनीललोहितः नादप्रियोनादम
योनादविंदुस्वरूपकः नाथोनागपतिर्नागोनागरा
जाश्रितोनगः नाकस्थितोनेकवपुर्नकाराक्षरमातृ
काः पद्माश्रयः परंज्योतिः पीरोसः पृथ्वीश्वरः व
प्रीतिप्रियः प्रेमकरः प्रणतार्तिभयापहः पुर ।

६८

29

त्राता पुरध्वंसी पुरारि पुरसंस्थित: पूर्णानंदमय: पूर्णतेजा पूर्णेश्वरेश्वर: पटोलवर्ण: पटिमा पाटलेश: परात्मवान् परमेशवपु: प्रसन्न: प्रसन्न: प्रणतेष्टद: अपारपारद: पीन: पीताम्बरप्रिय: पवि: पवन: पिचुल: प्रिष्ट: प्रमदाजनसौख्यद: प्रमोदित: प्रीतिपन्न: पकाराक्षरमातृक: फलं भोगापवर्गस्य फलिनीश: फलात्मक: फुल्लदम्भोजमध्यस्थ: स्फुल्लदम्भोजधारक: [illegible] स्फुटाकार: स्फुटिकाचलचारक: स्फूर्जत्किरणमाली च फकाराक्षरपार्श्वको बालो बालप्रियो भानुर्विलध्वांतहरो बली बालाधि बर्बरध्वंसी बबोलामृतपानक: बुधो बृहस्पतिर्वृत्तो बृहदश्वो बृहद्गति: बपुषो भीमरूप भामयो भीश्वरप्रिय: भगो भर्ग भर्गस्थायी भार्गव: कविशेखर: भाग्यदो भानुदीप्तांगो भनाभि भमातृक: महाकालो महाध्यक्षो महानादो महामति: महोज्वलो मनोहारी मनोगामी मनोजव: मानदो मंत्र यामंत्री मेरुमंदि

30

दे॰ र॰
उ॰ सू॰
पं॰
६९

मंदिरः मन्दारमालाभरणो माननीयो मनोमयः मोदि।
तो मदिराहारो मातीतो मंडिमुण्डितः महावराहो मी
नेशो मेषगोमिथुनेश्वरः मदालसो मलस्तो मधुरा
रिवरदो मन्तुः माद को मेदिनीशश्च मधुकैटभनाश
नः माल्यवान्मेधनो मारो मेधावी मुशलायुधः मु
कुन्दो मुरुरीशानो मराल फलदो मदः मोदनो मोद
कहारो मकारद्वर मातृकः यज्ञायज्ञेश्वरो याज्ञो।
योगिनो हृदयस्थितः या जको यज्ञफलदो याग्यो

ना यामलः यकः योगनिद्राप्रियो योगकारणं योग।
वत्सलः यष्टिधारी च यंत्रेशो योनिमण्डलमध्यगः
युयुत्सुर्जयदो यो धो धर्मानुवर्तकः योगिनी
चक्रमध्यस्थो युगलेश्वरपूजितः यातो यन्त्रं क ना॰
तिलको यकारान्तरभूषणः रामो रमणशीलश्च
रत्नभातो रुद्रप्रियः रत्नमौलिः रत्नतुंगो रत्नपीठां
तरास्थितः रत्नांशुमाली रत्नाढ्यो रत्नकंकणनूपु
रः रत्नांगविलसद्धस्तो रत्नपादुकमण्डितः।
रोहिणीशाश्रयो रत्नाकारो रात्रिश्च रात्रिकः रका
रान्तररूपश्च लज्जावीजाश्रितो लवः लक्ष्मीना

31

लीलावासी लसत्कांतिश्च लोकभृत् लोकांतकहरो। ।
लासवत्सभो लमलो लिंगः लिंगे श्वरो लिंगनादो ली
लोकारी लललसम् लक्ष्मीवां ल्लोकविध्वंसी ला
लालास्तरभूषणः वामनो वीरवीरे द्रोवाचालोवा
क्यतिप्रियः वाचामगोचरो वान्तो वीणावीणधरो व
नम् वाग्भवो वालिशध्वंसी विद्यानायकनायकः
वकारमातृकामौलिः शाम्भवेष्टप्रदः शुकः श
शीशोभाकरः शान्ताशांतिः कृत्सः शमः शिविः
शुभंकरः शुक्लवस्त्रः श्रीपतिः श्री पुत्रः श्रु
तः श्रुतिगम्यः शरद्बीजमण्डितः शिष्टसेवितः
शिष्टाचारः शुभाचारः शेषाशेवालताडनः शि
पिविष्टः शिवः शुक्रसेव्यः शर्वाक्षरमातृकः ष
डाननः षडक्षरकः षोडशस्वरभूषितः शृ
षट्पदस्वानसन्तोषी षडाम्नाय प्रवर्तकः षड्रसास्वा
दसंतुष्टः षकाराक्षरमातृकः सूर्यभानुः सूर्यभांतः
सूरिभानुः सूरिस्वाकरः समस्तदैत्यवंशघ्नः स
मस्तासुरसेवितः समस्तसाधकेशानः समस्त
कुलशेखरः स्वाहा सूर्यस्वधा सूर्यः सूसूर्यः ।

दे॰ र॰ अ॰ सू॰ प॰ ७०

साक्षरेश्वरः हरिःसूर्यः हरिर्भानुः हविर्भुग्घव्य
वाहनः हलःसूर्यो हेमसूर्यो हतसूर्यो हंसेश्वरः
ह्रांबीजसूर्यो ह्रींसूर्यो हकाराक्षरमातृकः लंबीज
सूर्यो ह्रौंसूर्यो क्षुरितः सूर्यः देणीसूर्यो क्ष्मा
पतिः हुंसूर्यःक्षांतसूर्यःश्रुन्तसूर्यःसदाशिवः
ॐकारसूर्यःतेः सूर्यःसर्वसूर्यःकृपानिधिःभू
सूर्यःश्रुभवःसूर्यः स्वःसूर्यः सूर्यनायकः ग्रहसू
र्यो ऋक्षसूर्यो लग्नसूर्यो महेश्वरः राशिसूर्यो योग
सूर्यः मंत्रसूर्यो मनूत्तमः तत्त्वसूर्यः परासूर्यो
विष्णुः सूर्यः प्रतापवान् रुद्रसूर्यो ब्रह्मसूर्यो
वीरसूर्यो वरोत्तमः धर्मसूर्यः कर्मसूर्यः विश्व
सूर्यविनायकः १··· इतीदं देवदेवेशि मंत्रनाम
सहस्रकम् देवदेवस्य सवितुः सूर्यस्यामिततेज
सः सर्वसारमयं दिव्यं ब्रह्मतेजोविवर्धनम् ब्रह्म
ज्ञानमयं पुण्यं पुण्यतीर्थफलप्रदम् सर्वयज्ञ फ
लस्तुत्यं सर्वसारस्वतप्रदम् सर्वैश्वर्यस्करं लोके
कीर्तिदं धन परम् सर्वभूतफलोद्रिक्तम् सर्वध

र्मफलप्रदम् सर्वरोगहरं देवि शरीरारोग्यवर्धनम् प्र
भावमस्य देवेशि नाम्नोसाहस्रकस्य च कल्पकोटिशतै
र्वर्षैर्नैव शक्तोस्मि वर्णितुम् यं यं काममभिध्यायेत्
देवानामपि दुर्लभम् तं तं प्राप्नोति सहसा पठनेनापि सुं
दरि यः पठेत्स्नापये द्वापि शृणोति नियतेंद्रियः
सर्वीरोधर्मिणां राजा लक्ष्मीवानपि जायते धनवाञ्जा
यते लोके पुत्रवान्राजवल्लभः आयुरारोग्यवाञ्छितं
सम्भवेत्सम्पदां पदम् रवौ पठेन्महादेवि सूर्यं संपूज्य
कौलिकः सूर्योदये रविं ध्यात्वा लभेत्कामानभीप्सि
तान् संक्रान्तौ यः पठेद्देवि त्रिकालं भक्तिपूर्वकम् ।
इहलोके श्रियं भुक्त्वा सर्वरोगैः प्रमुच्यते सप्तम्यां शुक्ल
पक्षे यः पठेदस्तंगते रवौ सर्वरोगमयं देहं धार ।
ये कौलिकोत्तमः व्यतीपाते पठेद्देवि मध्याह्ने सं
यतेन्द्रियः धनं पुत्रान्यशोमानं लभेत्सूर्यप्रसादतः
चक्रार्चने पठेद्देवि जपेन्मूलं रविं स्मरन् वीरो भू
त्वा महाचीनक्रमाचारविचक्षणः सर्वशत्रून्वि ।
जित्वाशु लभेल्लक्ष्मीप्रतापवान् यः पठेत्परदेश
स्थो वह्न्यार्चनतत्परः कान्ताश्रितो वीतभयो भवे

दे॰र॰ उ॰सू॰ पं॰ ७८

सशिवसन्निभः शतावर्तपठेद्यस्तुसूर्योदयेयुगा
न्तरे सवितासर्वलोकेशोवरदासहसाभवेत् वहुना
त्रकिमुक्तेनपठनादस्यपार्वति इहलक्ष्मीमवाप्नो
परत्राप्नोतितत्पदम् रवौदेविलिखेद्भूर्जे मंत्रनाम
सहस्रकम् अष्टगंधेनदिव्येनलीलयाच्छहरिद्रया
पंचामृतैश्चगोमयकुंकुमप्रवल्लीयूषविंदुभिः वि
लिख्यविधिवन्मंत्री यंत्रमध्येस्वेष्टिताम् गुटी
विधायसंवेष्ट्य मूलमंत्रमनुस्मरन् कन्याक
र्तितसूत्रेणवेष्टयेद्बकुलाद्दया सुवर्णेनाथसंवे
ष्ट्यमूलमंत्रमनुस्मरन् साधयेन्मंत्रराजेनधा
रयेत्कुक्षिवाभुजे किंकिनसाधयेद्देवियत्समापि
सुदुर्लभम् कुष्ठरोगीचशूलेचप्रमेहीकुक्षिरोग
वान् भगंदराज्ञोप्यर्शोवानरनारीवांध्यकुक्षिवा
न् प्राप्नुतेसहसाधन्वान्गुटीमेतांसुदुर्लभाम् वं
ध्यापिकाकवंध्यापिपार्वति मृतवत्सावहून्पुत्रान्सु
रूपांश्चचिरायुषः लभन्तेगुटीधन्वाशत्रूञ्जि २
त्वालभेत्क्षिप्रम् शस्त्रौतांगोमहाराजः सुखंसु
परमाविशेत् योधारयेद्भुजेनिसंराजलोकवशंक

सू॰ सं॰ सु॰ रं॰ ४ू

रामगुटिकां मोहनाकर्षस्तम्भनोच्चाटनक्षमाम् स
भवेत्सूर्यसंकाशो सहस्रांमहसां निधिः धनेन धन
दो देवि विभवेन वशाकरः श्रियेंद्रो यशसा रामः पौ
रुषेण च भार्गवः गिरा वृहस्पतिर्देवि नयनेन्दुग
नन्दनः वलेन वायुसंकाशो दयया पुरुषोत्तमः
आरोग्येन घटोद्भूतिः कांत्या पूर्णेन्दुसन्निभः धर्मे
ण धर्मराजश्चर त्नेरत्नाकरोपमः गाम्भीर्येण तथा
म्भोधिः शान्त्वेन वलिः स्वपम् सिद्धा श्रीभैरवः
साक्षा श्चर्चनेन चिदीश्वरः किं प्रलापेण बहुनाप
ठेद्धा धारयेद्विदि वेष्टणा पाद्यः परंदिव्यं सूर्यनाम
सहस्रकम् समवेद्भास्करः साक्षात्परमानंदविग्रहः
स्वतंत्राः संप्रयातं तेन तद्विष्णोः परमं पदम् इदं दि
व्यं महातत्त्वं सूर्यनामसहस्रकम् अप्रकाश्यमदा ।
तव्यमवक्तव्यं दुरात्मने अभक्ताय कुशीलाय पर
शिष्याय पार्वति कर्कशाय कुलीनाय दुर्जनाय ।
चचुधये गुरुभक्तिविहीनाय निन्दकाय शिवा
गमे देयं शान्ताय शिष्याय गुरुभक्तिरताय च ।
कुलीनाय स्वभक्ताय सूर्यभक्तिरताय च इदं ।

दे॰ र॰ सू॰ पं॰ ७२

तत्वं हि तत्वानां वेदागमरहस्यकम् सर्वमंत्रमयं गोप्यं गोपनीयं स्वयोनिवत् इतिश्रीदेवी रहस्ये तंत्रे सूर्य। नामसहस्राख्याने नाम पटल:॥ श्रीभैरव उवाच अथ नादे विवक्ष्यामि स्तोत्रं मंत्रनिरूपणम् पंचमां गमयं तत्वं सर्वापत्तारणं ध्रुवम् अष्टसिद्धिमयं साध्यं सिद्धिदं बुद्धिवर्धनम् सर्वामयप्रशमनं तेजोबलविवर्धनम् महादारिद्र्यहरणं पुत्रपौत्रप्रदं शिवे भोगापवर्गदं लोके रहस्यं मम पार्वति। स्तोत्रस्यास्य महादेवि ऋषि ब्रह्मा समीरितः गायत्रं छंद इत्युक्तं देवता सविता स्मृता वीजं च घोषमाख्यातं मायाशक्तिरितीरिता: प्रणव: कीलकं देवि तिश्वं दिग्वधनं तत: भोगापवर्गसिद्ध्यर्थे विनियोग: प्रकीर्तित: अस्य श्रीसूर्यस्तोत्रमंत्रस्य श्रीब्रह्मा ऋषि र्गायत्री छंद: श्रीसविता देवता ह्रां वीजं ह्रीं कीलकं ॐ शक्ति: भोगापवर्गसिद्ध्यर्थे विनियोग: ॐ दे दीप्यमानमकुटं मणिकुंडलमंडितम् विष्णुरालिंगितं ध्यात्वा। स्तोत्रमेतदुदीरयेत् ॐ कसां तानलकोटि।

(1)

१ मन्त्रयः कल्प्यते यथा वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता वायुमे
व स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं भूतिं गमयति
वायव्यं श्वेतमालभेतेत्यत्र इह हि पदेन स्वाध्याया
ध्ययनविधिः स्वाध्यायशब्दवाच्यं वेदराशिं पुरु
षार्थतामनेष्यन्नतो भूतार्थमात्रपर्यवसितान
र्थवादान्विध्युद्देशेनैकवाक्यतामगमिष्यन्नस्मा
त्स्वाध्यायविधिवशात्कैमर्थ्याकांक्षायां वृत्तौ ता
दिगोचराः संतस्तत्र त्यापनद्वारेण विशेयप्रा धे=
शस्त्यं लक्षयन्ति न पुनरविवक्षितस्वार्था एव त
त्र लक्षणे प्रभवन्ति तथा सति लक्षणैव न भवेत् अ
भिधेयाविनाभावस्य तद्बीजस्याभावात् अत ए
व च गंगायां घोष इत्यत्र गंगाशब्दः स्वार्थसंब
द्धमेव तीरं लक्षयति न तु समुद्रतीरं तत्कस्य हे
तोः स्वार्थप्रत्यासत्त्यभावात् न चैतत्सर्वं स्वार्था
विवक्षायां कल्प्यते अत एव यत्र प्रमाणान्तरवि
रुद्धार्था अर्थवादा दृश्यन्ते यथादित्यो वै यूपो
यजमानः प्रस्तर इत्येवमादयः तत्र यथाप्र

२

अत्रोच्यते विषमउपन्यास इति अयमभिसंधिः लो
के विशिष्टार्थप्रत्यायनाय पदानि प्रयुक्तानि तदंतरेण
न स्वार्थमात्रस्मारणे पर्यवस्यंति नहि स्वार्थस्मरणमा
त्राय लोके पदानां प्रयोगो दृष्टपूर्वः वाक्यार्थे तु दृश्यते
न चैतान्यस्मारितस्वार्थानि साक्षाद्वाक्यार्थं प्रत्याययि
तुमीशते इति स्वार्थमात्रस्मारणं वाक्यार्थमितये वा
न्तरव्यापारः कल्पितः पदानां न च पदर्थ यत्नेन
विना पर्यवस्यतीति न स्वार्थमात्राभिधानेन पर्यवसा
नं पदानां न च नञ इति वाक्ये विधान पर्यवसानं तथा
सति नञ्पदमनर्थकं स्यात् यथाहुः साक्षाद्यद्यपि।
कुर्वंति पदार्थप्रतिपादनं वर्णास्तथापि नैतस्मिन्।
पर्यवस्यंति निष्फले वाक्यार्थमितये तेषां प्रवृत्तौ
नांतरीयकं पाके ज्वालेन काष्ठानां पदार्थप्रतिपा
दनमिति सेयमेकस्मिन्वाक्ये गतिः यत्र तु वाक्य
स्यैकस्य वाक्यांतरेण संबंधस्तत्र लोकानुसारतो
भूतार्थव्युत्पत्तौ च सिद्धायामेकैकस्य वाक्यस्य
तत्तद्विशिष्टार्थप्रत्यायनेन पर्यवसितवृत्तिनः
पश्चात्कुतश्चिद्धेतोः प्रयोजनांतरापेक्षाया।

तस्मात्कर्मणोऽपूर्वावांतरव्यापारस्य वा देवताप्रसा
दावांतरव्यापारस्य वा फलवत्त्वात्प्रधानत्वमुभय
थापि पक्षे समानं न तु देवताया विग्रहादिमत्याः प्रा
धान्यमिति न धर्ममीमांसायाः सूत्रं अपि वा शब्दपू
र्वत्वात् यज्ञकर्म प्रधानं गुणत्वे देवताश्रुतिरिति विरु
ध्यते तस्मात्सिद्धो देवतानां प्रायेण ब्रह्मविद्यास्वधि
कार इति

स्य देवताभावात् तस्य च मानांतरं वेद्यत्वादित्यत
आह नच शब्दमात्रमिति न केवलं मंत्रार्थवादतो
विग्रहादिसिद्धिरपि तु इतिहासपुराणलोकस्मरणे
भ्यो मंत्रार्थवादमूलेभ्यो वा प्रत्यक्षादिमूलेभ्यो वेत्या
ह इतिहासेति क्लिश्यते युज्यते निगदमात्रव्याख्या
तमन्यत् तदेवं मंत्रार्थवादादिसिद्धे देवताविग्रहा
दौ गुर्वादिपूजावद्देवतापूजात्मको यागो देवताप्र
सादादिद्वारेण स्वफलाय कल्पते अचेतनस्य तु व
पूजामप्रतिपद्यमानस्य तदनुपपत्तिः नचैवं यज्ञ
कर्मणो देवतां प्रतिगुणभावात् देवतातः फलोत्पा
दे यागभावनायाः श्रुतं फलवत्त्वं यागस्य च तां प्रति
तत्फलांशे वा प्रतिश्रुतं करणत्वं हातव्यं यागभाव
नाया एव हि फलवत्ता यागलक्षणस्वकरणावां
तरव्यापारवता देवताभोजनप्रसादादीनां कृषि
कर्मण इव तत्र दवांतरव्यापारस्य सस्याधिग
मसाधनत्वं आग्नेयादीनामिवोत्पत्तिपरमापू
र्वीवांतरव्यापाराणां भवन्मते स्वर्गसाधनत्वं

पुरुषार्थानुशासने जैमिनीये सूत्रितम् धर्मवृत्तली
वैदैकवेद्य इति वहुअन्नभोग्यैहिकराज्यपुत्रपत्नी
धनसुखादिप्रापक पारलौकिक स्वर्ग वृत्तलोका
दिप्रापक चित्तशुद्धिद्वारक मोक्षहेतुके श्वराते
न्युत्तानोपपादकानामग्निहोत्रादिकर्मोपास्तिवि
ना शेषाणां तत्प्रतिपाद्यत्वात् ईश्वरनिर्मितवदार्थ
गुणानां प्रत्यक्षतोनुभूयमानत्वाच्च तस्मादुपह
सास्पदं द्वितीयोर्थ इत्युपरम्यते एतावता प्रबंधे
नाग्न्यादीनां कर्मकांडे पूजनादिकमग्न्यादयो
देवाश्चेतना हस्तपादादिमद्विग्रहवन्तो यत्रा
दावागच्छन्ति विद्वत्तनुष्यास्तेभ्यो भिन्ना ईश्व
रस्य चेतनदेवतारूप इति सिद्धान्तितम् —
यत्तु दयानन्दः सपर्यगाच्छुक्रमकायमव्रण
मिति श्रावास्योपनिषद्गतमंत्र भामारपात्कथ
मीश्वरो देवादिदेहं दधातीति वदति तन्न
कायत्वे स्यादीश्वरस्यौपाधिकशरीरवशात् कायमयं रूपं साध
कानामनुग्रहायेति ब्रह्मसूत्रे मोपदेशादिति
७अ.१ सू.२ पा.१ वैयासिके सूत्रे सिद्धान्तितत्वात्
शारीरके भाष्ये श्रुतिप्रियमुपन्यस्ता तद्यथा

6

२५ इदमाम्नायते अथय एषोन्तरादित्ये हिरण्मयः
पुरुषो दृश्यते हिरण्यश्मश्रुर्हिरण्यकेश आप्र
णखात्सर्व एव सुवर्णस्तस्य यथा कप्यासं पुण्डरी
कमेवमक्षिणी तस्योदिति नाम स एष सर्वेभ्यः
पाप्मभ्य उदित उदेति ह वै सर्वेभ्यः पाप्मभ्यो य ए
वं वेदेत्याधिदैवतमथाध्यात्ममथ य एषोन्त
रक्षिणि पुरुषो दृश्यत इत्यादि अन्येपि बहवो
नमोस्तु मन्त्रा रुद्राध्याये नीलग्रीवाय सहस्राक्षायेत्या
दयः सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्र
पादित्यादयो बहवो वेदे विद्यन्ते ~~विलसन्मस~~
~~न्तोनिस्यन्ते~~ -
~~मन्त्रं वदति ईश्वरस्यैव सर्वत्र प्रतिपादनं नामका~~
~~दीनां जडानामितितन्मन्दम् बहुमन्त्रविरोधात्~~
(इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् - समूढ
मस्य पांसुरे ऋ० अ० २ सू० २२ ऋ० १७ इति म अनु०५
त्रि त्रैविक्रमावतारधारिणो विष्णोः सशरीरस्य गु
हणम् । प्रत्यर्थः त्रिविक्रमावतारधारी विष्णु
रिदं प्रतीयमानं सर्वं जगदुद्दिश्य विशेषेण पाद
क्रमणं कृतवान् त्रेधा पृथिव्यामन्तरिक्षे दिवि

नां ब्रह्मपतिः श्रा० नन्वविद्वान्यदग्निः श्रा० तेष्वमर्त्ये
षुमर्त्येष्वग्निरेवामृत आस श्रा० इत्येतद्वाक्य
पर्यालोचनया कविसत्याप्त्यार्थश्रवणात्प्रजा
पतिब्रह्मपतिविद्यावत्वामृतत्वादीनि विशेषणा
नीश्वर एव भवितुमर्हन्ति न भौतिकेग्नाव सम
वात् अयं वा अग्निरिति वाक्ये च प्रजाशब्देन भौति
कोग्निः प्रजापतिशब्देनेश्वर इति वाच्यम् अ
पेक्षिकामृतत्वविद्वत्वादीनां भौतिकाग्न्यभि
मानिदेवतायामीश्वरेणास्यापितत्वात् राज
नि प्रजेश्वरत्वस्य सर्वसिद्धत्वे देवानां प्रजेशत्व
प्रतिपादनेन्दत्यभावाच्च अयं वा अग्निरिति वा
क्ये एकस्याग्निशब्दस्य भौतिकाग्निपरमेश्वरयो
र्वाचकत्वं सकृदुच्चरितः शब्द एकमेवार्थं बो
धयतीति भाष्यविरोधात् प्रजाप्रजापतिशब्दाभ्यां
पृथगन्वयस्यापेक्ष्यत्वाच्च अग्निर्देवतामन्
व्यादिषु भूमौ च प्रजारूपेणादिवि प्रजापतिरू
पेणावतिष्ठत इति तदर्थस्य निरवद्यत्वाच्च
स्यादेतत् यदि भौतिकाग्न्याद्यभिमानिदेवता
सत्वे प्रमाणं भवेत्तद्देवतोपलभामह इति चे

8

५ मेवंवद अभिमानिव्यपदेशास्तु विशेषानुगति
भ्यामिति भगवता बादरायणेन सू० १ पा० सूत्रित
त्वात् अस्यायमर्थः नन्वचेतनानामपि भूतेन्द्रि
याणां चेतनत्वं क्वचिच्छ्रूयते यथा मृदब्रवीदापो
ब्रुवन्निति तत्तेज ऐक्षत ता आप ऐक्षन्तेति भूतवि
षये ते हेमे प्राणा अहं श्रेयसे विवदमाना ब्रह्म
ग्मुरिति ते ह वाचमूचुस्त्वं न उद्गायेतीन्द्रियविष
यश्रुत्याशङ्क्याह अभिमानिव्यपदेशस्त्विति
६ तुशब्द आशङ्कामपनुद[illegible]ति न खलु मृदब्रवी
दित्येवंजातीयकया श्रुत्या भूतेन्द्रियाणां चेतन
त्वमाशङ्कनीयम् यतोभिमानिव्यपदेश एष
मृदाद्यभिमानिनो वागाद्यभिमानिन्यश्च
देवता वदनसम्वदनादिषु चेतनोचितेषु व्य
वहारेषु व्यपदिश्यन्ते न भूतेन्द्रियमात्रम्-
कस्मात् विशेषानुगतिभ्याम् विशेषो हि भो
क्तॄणां भूतेन्द्रियाणां च चेतनाचेतनप्रविभाग
लक्षणः प्रागभिहितः सर्वचेतनतायां चासौ नो
पपद्येत अपि च कौषीतकिनः प्राणसम्वादे
५

करणमात्राशंकाविनिवृत्तयेधिष्ठातृचेतनप
रिग्रहाय देवताशब्देन विशिंषति एता ह
वै देवता अहंश्रेयसे विवदमाना इति ता
वा एताः सर्वा देवताः प्राणे निःश्रेयसं वि
दित्वेति च अनुगताश्च सर्वत्राभिमानि
न्यश्चेतना देवतामंत्रार्थवादेतिहासपुरा
णादिभ्योवगम्यन्ते अग्निर्वाग्भूत्वा मु
खं प्राविशदित्येवमादिका च श्रुतिः क
रणेष्वनुग्राहिकां देवतामनुगतां दर्शय
ति प्राणसंवादवाक्यशेषे च ते ह प्राणाः
प्रजापतिं पितरमेत्योचुरिति श्रेष्ठत्वनिर्धा
रणाय प्रजापतिगमनं तद्वचनाच्चैकैको
त्क्रमणेनान्वयव्यतिरेकाभ्यां प्राणश्रेष्ठ्य
प्रतिपत्तिस्तस्मै बलिहरणमिति चैवंजाती
यकोस्मदादिष्विव व्यवहारोनुगम्यमानो
भिमानिव्यपदेशं द्रढयति तत्तेजऐक्षते
त्यपि परस्या एव देवताया अधिष्ठात्र्याः
स्वविकारेष्वनुगताया इयमीक्षाव्यपदि

६ ष्यत इति द्रष्टव्यम् किञ्च ऋग्वेदस्याग्नेर
जायत यजुर्वेदो वायोः सामवेद आदित्यादि
ति श्रुतौ ऋग्वेदप्रवर्त्तकत्वस्याग्नेः प्रतिपाद
नात्तद्देशेऽग्नौ न विद्यावत्त्वसम्भव इति म
हत्कुतूहलम् वाय्वादित्ययोः पृथग्ग्रह
णान्तात्रेश्वरार्थस्य ग्रहणम् अपि च यं यं क
तुमधीते तेन तेनास्येष्टं भवत्यग्नेर्वायोरादि
त्यस्य सायुज्यं गच्छतीति माधवभाष्यस्य श्रु
तौ तत्तद्देवप्रवर्त्तकाग्न्यादिसायुज्यरूपे
ष्टप्राप्तिस्तत्तद्देवध्येतॄणां प्रतिपादितास्तत्व
न्नाते विरुद्धेत जडसायुज्यस्येष्टत्वाभावात्
अपि च अग्निर्वै सर्वा देवता इत्याद्यैतरेयब्राह्म
णेऽग्निशब्देनेश्वरोऽभिधीयते भौतिकोऽग्निर्वा न
प्रथमः इन्द्रादीनि तस्य नामानि नेन्द्रादिरूप
धारी परमेश्वर इति त्वदुक्तेस्तस्य सर्वदेवता
रूपत्वाङ्गीकारे पूर्वोक्तग्रन्थविरोधेन व्या
हतत्वात् न द्वितीयः जडस्याग्नेः सर्वरू
पत्वायोगात् अग्निवद्देवताः सर्वाः सर्वमा

दं स्थापितवान् पांसुरे धूलियुक्ते पादस्थाने सम्
ढं इदं सर्वं जगत् अस्य गतं अर्भं तम् इयम् क्या स्के
नैवं व्याख्याता विष्णुर्विशतेर्वा व्यश्नोतेर्वा यदिदं किं
च तद्विक्रमते विष्णुस्त्रिधा निधत्ते पदम् त्रेधाभावा
य पृथिव्यामन्तरिक्षे दिवीति शाकपूणिः समारो
हणे विष्णुपदे गयशिरसीत्यौर्णवाभः समूढ
मस्य पांसुरेऽप्यायनेऽन्तरिक्षे पदं न दृश्यते अपि वोपमार्थे
स्यात् समूढमस्य पांसुर इव पदं न दृश्यत इति
पांसवः पादैः सूयन्त इति वा पन्नाः शेरत इति वा
पिंशनीया भवन्तीति वा इति - अन्योमन्त्रः त्रीणि तत्रैव मं. १८ ×
पदा विचक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः - अतो
धर्माणि धारयन् इति गोपा सर्वजगद्रक्षकः
अदाभ्यः केनापि हिंसितुमशक्यः धर्माणि अग्नि
होत्रादीनि धारयन् पोषयन् - अन्योमन्त्रस्तत्रैव
विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे - इ
न्द्रस्य युज्यः सखा १९ पस्पशे सर्वो यजमानः
स्पृष्टवान् स्पश बाधनस्पर्शनयोः लिट् युज्यः
अनुकूलः विष्णोरिन्द्रानुकूलत्वं त्वष्टा हत इत्य पत्र ×
नुवाके अथर्ववेदे हि विष्णुरित्यादिना प्रपञ्चेन

१५ तैत्तिरीया आमनन्ति इति दिवि विष्णुर्व्यक्रंस्त जा
गतेन छन्दसा ततो निर्भक्तो योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
द्विष्मोऽन्तरिक्षे विष्णुर्व्यक्रंस्त त्रैष्टुभेन छन्दसा
ततः पूर्ववत् पृथिव्यां विष्णुर्व्यक्रंस्त गायत्रेण
छन्दसा ततः पूर्ववत् श० का० अ० २ मं २५ एते
मन्त्रा हि विक्रमावतारधारिणो नारायणस्यापा
दाक्रमणस्य प्रतिपादकाः सन्ति; प्राच्यतां कथमीश्व
रस्य मायोपाधिकं स्वैच्छिकं च रूपमिति एवमन्ये
ऽप्यवतारानाणां मूलं प्रमाणम्। तावन्तो मन्त्राः
सन्ति विस्तरभियात्र न लिख्यन्ते
अत्र वदति वेद ईश्वरस्यैव प्रतिपादनं सर्वत्रतो
ग्न्यादीनां भौतिकानां जडानामिति तन्मन्दम्। ग्र्यग्न्यादि
बहुमन्त्रविरोधात् तथा हि कस्य नूनं कतमस्य
स्यामृतानामिति ऋ० अ० २ सू० २४ मन्त्रे माधनभा
ऽपत्रक्राम् शुनःशेपो यूपे बद्धः कान्दिशीकः कं
देवमुपधावामीति चिकित्सति तथा चाम्नाय
ते स त्वाहं देवता उपधावामीति स प्रजापतिमेवदे
वतानां प्रथममुपससार तं प्रजापतिरुवाचाग्नि
र्देवानां नेदिष्ठस्तमेवोपधावेति सोऽग्निमुपस

शब्दादि व्यवहारी रा... न चेतन देवतानि रूपका

२५